

A tartalomról:

Patai József: Látogatás németországi testvéreknél — Gábor diák: Két hősi halott (Vers) — Lóránth László: Berlinei chaluc éneke (Vers) — Akik éjjel-nappal dolgoznak — Dr. Hajdu Miklós: Pesti csodavárásban — M. Buber: A harisnyakészítő — Adelaide Rothschild — Patai Edith: Műteremlátogatás Berlinben — Schlosz Lajos: A népkultúra kiépítése a Szentföldön — Fehér Artúr: Önarckép — Peterdi Andor: Az utolsó alma — Jicchák Lámdán (Tel-Aviv): Apró feljegyzések nagy vádirathoz — Feleki Sándor: Tóth István — Barát Endre: Zsidólány (Vers) — Dr. Lövi József: A bécsi kongresszus — Zimmermann Cecil (Párizs): Sylvain Lévy 1863—1935 — J. L. Landau (Johannisburg): Szeretem... (Vers) — Dr. Munkácsi Bernát: Egy irodalmi hagyatékról — Dr. Blau Lajos: Zsidó tudományos akadémia Jeruzsálemben — Pap Izsák: Patai Edith a költő — Holder József: Bukovinai napok — Új könyvek — Második zsidó téli olimpiász — Dr. Fürst Aladár: Meghalt a tanárok tanára — Tollhegyről — Zsidó humor — Krónika és szemle — Huszonhat illusztráció és két műmelléklet.

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI-MŰVÉSZETI TÁRS-

SADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
 minden hó elején

Telefonszám:
 199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Jól és olcsón
 öltözködhetsz

ha ruháit

Grosz Lipót

c é g n é i k é s z i t t e t i

BUDAPEST

VI, Vilmos császár-ut 17
 I, 14. * Telefon: 70-7-73

Tábla- és tükörüveg
nagykereskedés

IFI. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon 10-1-14 *

Abbáziában
 meleg tengeri gyógyfürdők a
„Residenz“

penzióban mind a négy emeleten kaphatók. Idősebb uraknak és hölgyeknek, szívbetegségeknél nagyon fontos, hogy a „Residenz“ nem fekszik magaslaton. Óriási előnye, hogy az összes előírt diéták pontosan betarthatók. Kitűnő konyha. A „Residenz“-ben minden kényelem és az összes modern komfort megtalálható, folyó meleg és hideg víz a szobákban. Lift, központi vízfűtés, 22 fokos meleg, tengerre néző, napos, loggiás és erkélyes szobák, kényelmes ágyakkal. A „Residenz“ egészen a tengerparton fekszik és nem a tengerparttal szemben. Első kategória. Feltűnő olcsó penzióárak. Bővebb információt nyújt Erényi Béla gyógyszerész személyesen reggel fél kilenctől este fél hétig (Diana-patika, Károly király út 5). Minden levélre válaszolunk és prospektust küldünk.

Telefon: 31-6-19.

Kundmachung

Wirkungsvolle **דרשות** in deutscher Sprache für jede erdenkliche Gelegenheit wie zum Beispiel **Bar Mizvo**, **Chasene** **ר"ה ויום כיפור** Gast- und Antrittsreden verfertige von Fall zu Fall zu mässigen Preisen, unter Diskretion. Honorar von 5 Pengő aufwärts, 50 H. Porto rekommandiert im voraus erbeten. Pschettl werden gegen extra Vergütung angefertigt.

Rabbiner Israel Braun
 Budapest, VII., Szövetség-utca 43

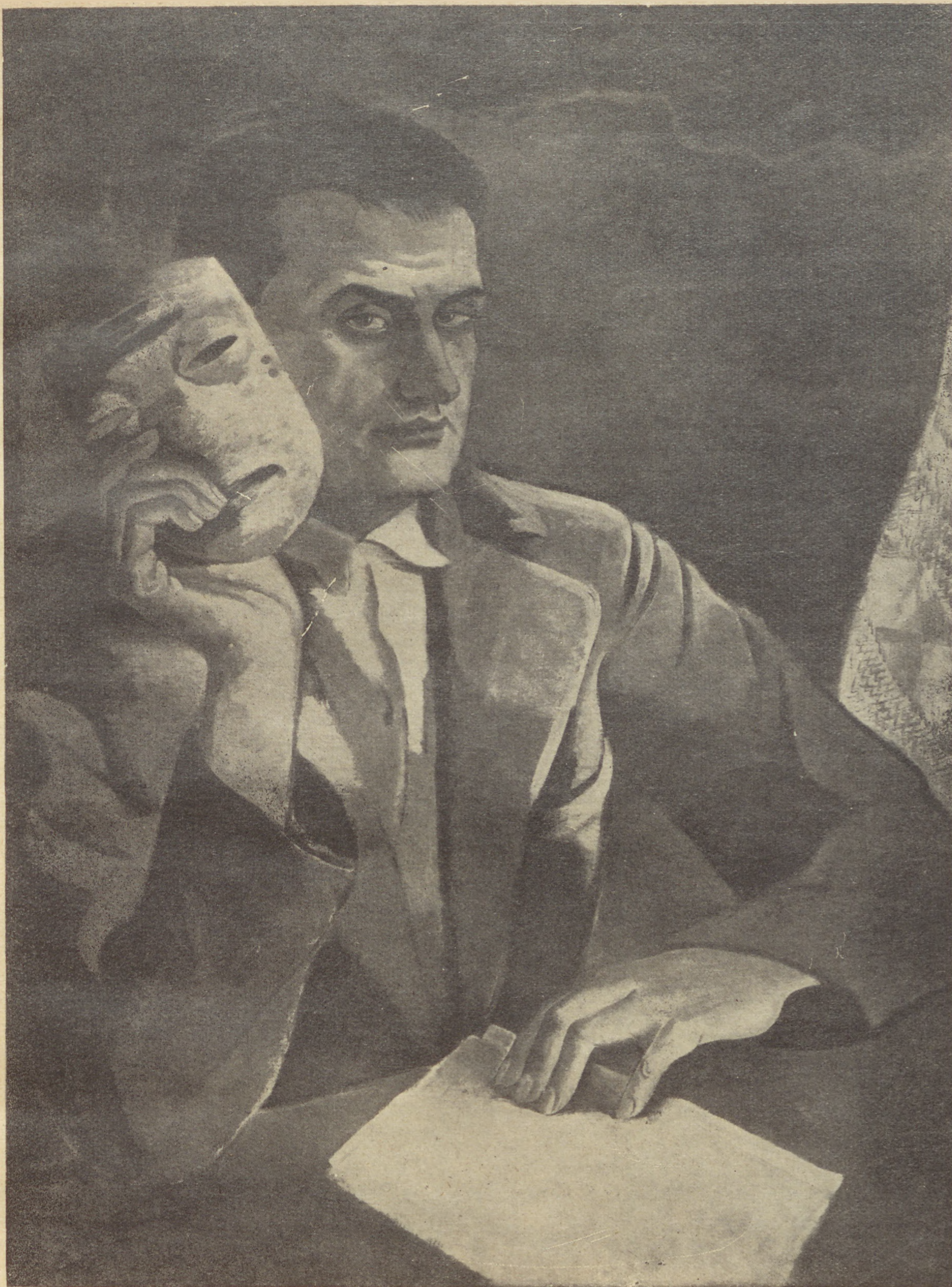
Hangszerek, zongorák
 részletre is legolcsóbban

REMÉNYINÉL

VI., Király-utca 58

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
 59-es villamos végállomás
 a Farkasréti zsidó temető mellett
 Telefon: Aut. 57-2-59

Josef Bató (Berlin): Ferdinand Bruckner arcképe

A Mult és Jövő 1935 decemberi műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Josef Bató (Berlin) : Arckép

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXV. ÉVFOLYAM, 1935 DECEMBER

PATAI JÓZSEF: LÁTOGATÁS NÉMETORSZÁGI TESTVÉREKNÉL

Úgy indultam el németországi testvéreinkhez, mint aki nagybeteget megy meglátogatni, vagy súlyos katasztrófától sujtotthoz siet, hogy testvéri együttérzéssel magába szívja szenvedéseit. Látni akartam közeletről, hogyan élhetnek abban a szörnyű megalázottságban, melynek Jób-hírei hiába futnak szét napról-napra a világ süket fülei felé. A virrasztó európai lelkiismeret fantaszták hiú ábrándjának bizonyult. „Szent egoizmus“ lett a huszadik század uralkodó eszménye, mellyel népek és nemzetek egymás életét megnehezítik, elkészerítik. A robogó vonat kerekeinek kattogása különös ritmust ad a braszlavi Rabbi Nachmann mélységes írásának, melyet útiolvasmányul magammal hoztam. „Az egész világ tele van viszályokkal, nép és nép között, város és város, ház és ház, szomszéd és szomszéd, férj és feleség, szülő és gyermek, család és cseléd között és senki se gondol a végre, milyen mulandó az élet. A nap, mely eltűnt, nem tér többé vissza... Minden nappal közeledünk a halálhoz.“

„Mondják, hogy van földi világ és túlvilág. (Olam haze, olam haba.) Hát a túlvilágban hiszek, hogy van. És lehetséges, hogy van földi élet is valamelyik csillagon. De itt a mi földünkön csak gyehenna van, tele szenvedésekkel, kínokkal. Még a dúsgazdagoknak és nagy fejedelmeknek sincs földi életük, mert minden napjuk tele bosszúsággal, gonddal és szomorúsággal. Mindegyiknek megvannak a maga külön fájdalmai...“

Hát csakugyan nem lehetne ezen a világon segíteni és nincs út, melyen ember emberhez találhat?

A német határhoz érünk. Egy percre leteszem a héber könyvet. Nem óvatosságból, ahogy a boldogult „fehér“ időkben nálunk sok hitsorsos antiszemita újságba bujt a vonaton, hogy „reá ne ismerjenek“. Az útlevelem is elég világosan feltünteti „nem-árja“ mivoltomat. És tetézi még a benne levő sok palesztinai vizum. És bőröndömön a különböző palesztinai hotelek sokféle héber betűtípusú etikettje. Kíváncsian várom, miképp nyilatkozik meg a határátlépésnél a teuton düh, hogy mi keresnivalója van zsidónak a Harmadik Birodalomban? Két hatalmas Wagner-opera-alak lép be. A kis fülke egészen megtelik velük. De nem hangos áriában, hanem halk pianisszimóban érdeklődnek

elvámolni valók, pénznemek s egyéb formaságok iránt. Aztán udvarias köszönéssel távoznak a hős Siegfriedek. Ez volt az egész? — csodálkozom magamban. Minden megy a maga útján, állomás tűnik állomás után, vonatok állnak, jönnek, mennek, emberek felszállnak, leszállnak, átszállnak és minden mozog tovább a maga vágányán és sehol semmi nyoma annak, hogy itt „törvényekkel“ és rendeletekkel egy félmillió zsidót téptek ki gyökereiből és örölnek fel a gyűlölet malomkerekei között?

Egy természetes szőke nő ül be fülkénkbe 4—5 éves kis leánykájával. A gyerek mellém telepedik, pajkosan elkéri héber könyvemet, lapozgatja, mintha olvasná, aztán kedvesen majszolja a szeme kérésére tőlem kapott cukorkát, süteményt. A kis germán még nem tudja, amit minden utcasarkon hirdetnek a plakátok, hogy „wer vom Juden isst, stirbt daran“. Térdemre teszi kis lábacskaát és dicsekedve mutatja, hogy vadonat új cipője van. Otthon bizonyára már vigyázott az anyja, nehogy vétsen a kiplakátozott parancsolat ellen: „Aki zsidónál vásárol, népének árulója!“ De vedd le kis lábacskaadat a térdemről, nem azért, mert künn esik az eső és új cipőcskéd sáros, hanem mert a ti új törvényetek szerint ez már „Rassenschande“ lehet, melyért többévi fegyház jár. Hisz épp most olvasom a ti új bibliátokban, a Stürmerben, hogy „a zsidónak kötelességéül írja elő a Talmud idegen fajtájú nők meggyalázását, még pedig három éves kortól kezdve“.

Az egyik állomásnál szemüveges, éltesebb német száll be kemény köszöntéssel. Karján széles szalagon a horogkereszt. De alig hogy leül, szundikálni kezd. Nézem a homlokát: csupa redő; évek és gondok mély szántása. És szeretnék a homloka mögé is nézni, az agyvelőbe, ebbe a furcsa isteni szövődékbe: mondd, ember, csakugyan hiszed azt, hogy a zsidó minden husvétkor gyermekeid vérért issza, ahogy ezt lapjaid plakátjai utcáitokon hirdetik? Verejtékcseppek futnak le az alvó fáradt arcán és ebben a percben úgy tűnik, mintha a horogkereszt a karján a szenvedés szimboluma volna. Egy kereszt a sok közül, miket az ember fiai ezen a földön cipelnek.

Végigsétálok többször a vonat folyosóján, helyet foglalok a teánál az étkezőkocsiban. Szinte türelmetlenül várom, hol tör ki valami tösgyökeres zsidózás, mikor fakad fel valami valhallai árja káromkodás, amit a népszenvedély virágának lehet minősíteni. De nem. Semmi sem tanuskodik a hirhedt német drill gátjának áttöréséről. Az egyik állomáson felszálló szakállas-pajeszes zsidó (micsoda heroizmus ez a viselet itt!) sem töri meg a közömbösség hideg, síma jégburkát. Itt minden szenvedély nélkül, rideg, előre megfontolt szándékkal bántak el ötszázezer zsidóval — politikából. És most utólag gyártják hozzá, mintegy igazolásul és népfantáziát foglalkoztató cirkuszul a — szenvedélyt. A 65 milliós hatalmas nép úgy magába olvasztotta a maroknyi, alig egyszázaléknyi zsidóságot, hogy létezése nem igen izgathatta többé. Csak mindenféle mesterkedésekkel lehetett most a nagyanyákat és dédanyákat negyediziglen és hetediziglen kikutatni, hogy érthetővé tegyék azt a nagy talmi tudományos apparátust, amellyel oly jelentős német nemzeti ügyé sikerült felfujtatni a kis zsidó gyülekezet megsemmisítésének szükségszerűségét.

Mert az antiszemizmus *tényei* még magyarázhatók valahogy. Hogy el akarják venni a zsidó ügyvéd, közjegyző, bíró, orvos, iparos, kereskedő, szóval mindenki kenyerét, magyarázható a kenyérharc e kegyetlen világában, ha nem is igazolható. De teljesen érthetetlen az az óriási zenekari zaj és kakofónia, az önmagát vadító vad muzsika, amellyel ezt a „ténykedést” kísérik. „Wenn nur die Musik nicht wäre!”

Az egész németországi zsidóság lelkiállapota olyan

— mondotta valaki —, mintha egy nagy pályaudvaron ülnének, ki ki összekötözött batyuján. Közelről-távolról vonatok fütyülnek, hajók szirénái búgnak. És senki se tudja, mikor indul az ő vonatja, mikor és milyen parton köt ki az ő hajója? Mindenki tisztában van vele, hogy itt német alapossággal megindított kivándorlásra-kényszerítés folyamata megy végbe. Ezt a célt hivatalosan is bevallják, sőt hangoztatják. De minek veszik még körül az amúgy is már batyun ülőket a gyűlölködés kígyóival, hogy folyton fülükbe sziszegjék: menj már, menj már, menj már! Minek szórják még a talpuk alá a gyalázások és sértések skorpióit, hogy még kínosabbra marják a bizonytalanság sebeit? Minek az állandó ijesztés, hogy a megmaradt batyut is elvehetik, mert megvan hozzá a hatalom? Minek még a folytonos félelemgerjesztés plakátokkal, mik nincstelen, tépett, félmeztelen „nem-árját” ábrázolnak az országúton és alatta az írás: „Így fogják a zsidók elhagyni Németországot!”

Nem tehetek róla, de engem az egzisztenciák lerombolásának megrendítő eseteinél is mélyebben érintett az a lelki megalázás, mely írásban, rajzban, képen, sőt szoborban egyre ordítja utcákon és tereken, kirakatokban és hirdetőoszlopokon, sőt a humanitásnak szentelt *Krankenkasse*-k óriási ablakain is, hogy a zsidók a népek megrontói és halálokozói, rituális gyilkosságok szervezői, árja nők meggyalázói stb. „Die Juden sind unser Unglück” ami minden „Stürmer-Kasten” fején szép nagy betűkkel olvasható, már nem is megy sértésszámba és szinte cirógatásnak hat a többi hihetetlen durva befeketés mellett.

A Stürmer-szekrények gyalázó plakátjainak örökérbeöntése az az új szobor, mely a „modern német művészet” aere exegi monumentum-jaként fog valamikor szerepelni. Nem emlékszem pontosan, Goethenek, Schillernek, Kantnak, Nietzschenek hány évet kellett várniok, amíg szobrok örökítették meg halhatatlan nagyságukat. De az antiszemita *Hammer-Verlag* pamfletkiadója, Theodor Fritsch alig egy évvel a halála után már impozáns bronzszobrot kapott az ugyancsak róla elnevezett Theodor Fritsch-Allee kellő közepében. „Művészi szempontból” gyönyörű megoldás: Egy ifjú germán balkezevel üstökön ragad egy iszonyú karrikatúrának ábrázolt zsidó fejet, melyre a jobbkezeben tartott nehéz kalapáccsal lesujtani készül, térdével pedig lelápítja a testet, amely szörnyetegnek van „mintázva”. A gyengébbek kedvéért pedig, akik talán még sem ismernék fel a letiprott és lezuzandó szörnyalakban a zsidót, ott az érche öntött szöveg köröskörül a talpazaton. „Zsidókérdés nem egyéb, mint harc a becsületesek és becstelenek között.” És a másik oldalon: „A népek megváltását csak a zsidóság teljes kiküszöbölése hozhatja meg.” És hátul is hasonló márványba vésett mondatok, talán Theodor Fritsch „filozófiájának” tárházából.

Honnan veszik emberek a bátorságot embertársaiknak ilyen nyilvános lealacsonyítására? És hogyan süllyedhet ennyire a legmagasabb emberi alkotóerő, a művészet?

A Kaiserallee tájékán járok. Széles vörös vászon-sáv a Wilmersdorf-városházán hirdeti, hogy itt kiállí-

e Ritualmorde

Geistliche bestätigen Sie

Judentnechte

Der Jude greift sich eine... ihre Aron Sie schwigen Blut für ihn um Juden Lohn

Egy Stürmerkép az utcán. „Jüdische Ritualmorde”

Stürmer-plakát Berlinben. Juda és a Halál

tás van: „Berliner Kunst 1935“. Stadthaus és Kunst — ha zsidómentes is mind a kettő, mégis érdekel, mit mutat itt 1935? Új utakat jelez-e? Bemegyek az előcsarnokba. Mindjárt oldalba vág a tábla: „Die Juden sind unser Unglück!“ És egy kisebb plakát illusztrálja a „Schuhjud Weiler“ esetét. A „cipőzsidó“ cipőüzlettulajdonos volt egy vidéki városban, aztán szemközt vele fölállítottak egy transzparenst, mely egyenesen beléje világította a szavakat, hogy „wer beim Juden kauft, ist Volksverräter.“ A Schuhjude tiltakozott az inzultus ellen és mert állítólag le akarta fotografálni az üzlete elé állított transzparenst, letartóztatták szándékolt „Greulpropaganda“ miatt. Ezt a szomorú esetet mondja el az egyik plakát, egyszerűen ábrázolva a Schuhjudot két rendőr között. Ilyen a Schuhjud, de ilyen a Stoffjud, a Hemdjud, a Hutjud, valamennyi. Egy másik plakát azt szemlélteti, miként csábítja el a Teufeljud az apácát, akit ördögi kísértéssel átkarol, pénzes zacskót nyomva a kezébe. Ez a Geldjud tanította meg az apácát a valutacsempészetre! — Ime *Berlin 1935*. Mégis megnézem a *Kunstot* is. Lefizetem a beléptidíjat, megveszem a katalógust. (Nem kérdik: árja vagyok-e?) Egyedül vagyok az egész kiállításban. (Rendes, unalmas közepszer.) Kényelmetlen érzés, amelyből szívesen menekülök. És ismét kérdelem magamtól: Értem, hogy a kiállítók elzárkóztak a „nem-árja“ konkurrencia elől, de minek még az előcsarnokban az az elijesztő, csúnya nyitány?

Elmegyek egy Joachimstalstrassei magánlakásba, ahol a „Damenkomitee der Künstlerhilfe der jüdischen Gemeinde zu Berlin“ kiállítást rendez Arthur Segal műveiből, a mester 60. születésnapja alkalmából. Ez a *zsidó Berlin 1935*! Segal, a zsidók és nem zsidók által évtizedeken át körülrajongott mester, akinek tanítványai voltak a legelőkelőbb árja művészek, nem állíthat ki többé nyilvános helyen, csak a Ghetto négy fala között, meghívott közönség előtt, melyben „árja“ nem jelenhetik meg. Nézem a lelkes gyülekeze-

tet, hallgatom a kitűnő esztéta, Max Osborn melan-cholikus magyarázatait: Érthető kérdését: Érdemes-e még e korban, a sok gond között művészettel foglalkozni? És a dacos feleletet: Éppen ezekben az időkben kell ideális értékeinket ápolni, különben magunk alacsonyítjuk le saját existenciánkat. De mikor ez az existencia már földig van lapítva. Mikor zsidó falak már nem fogadhatnak be képeket, mert senki sem tudhatja, meddig maradhat a falak között! Láttam pár évvel ezelőtt ezt a közönséget nagy ünnepélyes verniszsok fényes termeiben felvonulni és láttam neveiket a műtárgyak alatt az első „Megvették“-cédulákon, miket a művészek oly szomjas szemmel lesnek. Most itt tolongnak és keringnek maguk körül, mint egy ket-rechen. A hölgyek erőltetett mosollyal az ajkukon. Végre mégis csak reájuk nehezedik az elfojtott „Eröffnung“-ünnep szomorú percében ennek az egész gheftói elzártságnak súlyos tragikuma.

Ennek a tragikus atmoszférának a nyomását éreztem minden zsidó összejövetelen. A hitközségi irodákban és a zsinagógákban is, ahol udvaron és előcsarnokokban a figyelmeztető táblák: „Ne csoportosuljanak! Ne folytassanak beszélgetéseket.“ (Füle van a falnak és az aszfaltnak is.) Ott voltam a berlini Wizo egyik estjén a Kleiststrassei Bné Brith-páholyházban, amely most a berlini zsidó élet legfőbb centruma lett. Minden teremben más-más előadás. Az emeleti dísz-

Theodor Fritsch antiszemita pamfletíró szobra a Theodor Fritsch-Alleeben. — Rajta oldalt: „Judenfrage ist der Streit zwischen den Ehrenhaften und Ehrlosen“

teremben Dr. Hoffmann frankfurti főrabbi fejtegette az orthodoxia cionizmusát. A legnagyobb teremben a példátlanul népszerű Joachim Prinz kezdi történeti kurzusát, melyre minden jegy már hetekkel előbb elkelt. A Wizo ezúttal két Palesztinába kivándorló, előkelő vezetőjének tiszteletére rendez megható búcsúünnepélyt. Hogy remeg minden felszólaló szavaiban a vágy, hogy bárcsak már az ő hajója jelzését is hallaná, bárcsak őt is vinné már biztos, nyugodt part felé. Ahogy egyik szónok enyhe humorral mondotta: mindnyájan még egy sárga foltot viselünk most a szívünk táján, az irígység sárga foltját. A megindító búcsú után a Wizo rendes munkája következett. Kis ismertetés Palesztináról és héber dalok betanulása. Körben ültek a hölgyek, köztük sokan fáradt fejjel, fehér hajjal és tanultak és tanulták előbb szavanként, aztán soronként, végül versszakonként a „sze ugdi“, a bárány és gödölye“ kedves törtériáját édes-búsból víg-vidámba forduló keleti dallamával. Volt valami szívbemarkoló benne, ahogy ezek a magas társadalmi pozíciókból ledöntött dámák, akiknek a nyelve se hajlott a héber szóra, Wagnerből, Beethovenből hideg gúnygrimasszal kitessékelve, apró jelentéktelen zsidó népdalok melegébe menekülnek és otthont keresnek egy világban, melyet hosszú távollét után végül a magukénak ismernek fel. Az egész magábafeledkezett héber dalolás valahogy arra a megrendítő Titanic-jelenetre emlékeztetett, ahol a feltörő hullámok között extátikus szent éneklés szárnyaira emelkednek a süllyedő óriás hajótöröttjei.

Aki most jár Németországban, látja csak szemtől-szembe, mit jelent ebben a rettentő katasztrófában Palesztina és a héber kultúra feltámadása. Egyetlen ország zsidósága sem bukott ilyen magasról és ilyen mélyre. És ebben a lélekalázó, szárnyatszegő letiprásban egyetlen vigasztaló sugár, egyetlen felemelő reménység Palesztina. Ha bárhol megszólítok egy zsidó gyereket, vagy serdülő ifjút, társaságban, vagy iskolában, vagy templomudvaron: mi a terved? — a felelet csak egy: Kimegyek Palesztinába. Nekik könnyű. A fiatal fantázia nem ismer nehézségeket és máris ott látja magát a haifai kikötőben és a kibuchan, a kvucában. A felnőttek tudják, hogy vannak korlátozások és a lehetőségek határai szűkre vannak szabva. A 35 évnél idősebb már nem kaphat munkáscertifikátot s mit csináljon, ha nincs ezer fontja kapitalista certifikáthoz? És ha van tőkéje, nem tudja transferálni, mert az állam csak tíz márkát enged kivinni. Áru útján való transzfernél pedig elveszti vagyonának legalább felét. És még hozzá várni kell sorjára, egy évig, fél évig vagy ki tudja meddig, míg a német áru mégis valahogy beszivárog Palesztinába, áttöri a bojkottot és pénz lesz belőle, melynek ellenében beutazási engedélyt kap. Szomorú circulus vitiosus: A német zsidó csak úgy juthat ki Palesztinába, ha maga segíti az üldözői ellen hirdetett palesztinai bojkott áttörését. Aminthogy zsinagógáiban elég feltűnően imádkozik „a hatóságok jólétéért“, amelyek napról-napra szóban és írásban nyomatékosan biztosítják, hogy már túl szeretnék látni az összes német határokon.

A fiatalság büszkén és tele reménnyel készül az

útra. Átrétegződési tanfolyamok, hachsarák, testi és szellemi előkészítés mindenfajta módjával felszerelve indul neki az új életnek, melyben teljes megújódást keres önmaga és a zsidó nép számára. Új, gerinces zsidó ifjúság nő Németországban. A héber nyelvet mint élő tanulják, mint saját jövőjük nyelvét. De önérzetes daccal térnek vissza Mózes könyveihez is, amikor az utcákon és könyvkiadásokban ilyen című pamfleteket láthatnak: „Der biblische Moses als Pulverfabrikant, Räuberhauptmann und Erzbolschewik. Auf Grund der Zeugnisse der Bibel.“ Új zsidó iskolák egész sora létesült az új rezsim alatt. És a nevelés új zsidó szellemben folyik. Láttam néhány pompás dolgozatot „14 Tage in Palästina“ címmel. Hogy ismerik az Ősújhon multját és jelenét és milyen lelkesen tudják leírni! Iskolai versenypályázat volt ez és egy 13 éves leány nyerte meg a díjat: hajójegyet oda-vissza, 14 napos szentföldi tartózkodással.

A felnőttek pedig „pártkülönbség“ nélkül támogatják az ifjúságot célja eléréséhez. Mert pártok vannak és lesznek mindig. Még ma is vannak, kik minden nürnbergi törvény és „die Juden sind unser Unglück“ ellenére németnél németebbnek vallják magukat. Sőt a berlini humor szerint, ezek a zsidók a mai németséggel való szolidaritásuk demonstrálására táblákkal járnak „Wir sind unser Unglück“ felírással. A berlini hitközség vezetősége, fifty-fifty alapon, felerészben cionisták, felerészben nem cionistákból áll. De ezek a régi „nem cionisták“ is egyetértenek abban, hogy az ifjúságnak Palesztinába való törekvését elő kell segíteni. A „Jugend-Alija“ nem vitatott ügy többé. A „Hechaluc“-akciót bevezető nagy ünnepségen a „nem-cionista“ vezérférjak ajkáról hangzott el, hogy „Palesztina ma egyetlen fénysugarunk“, „Palesztina az ifjúság egyetlen reménye“.

*

— A német zsidóság segítőkészsége egymás iránt csodálatos méreteken nyilatkozik meg — mondotta kérdésemre a berlini hitközség elnöke, Stahl direktor. Mindenki viszonyain felül áldoz. És láthatatlanul is. A „Winterhilfe“ akciót megnyitó templomi ünnepély alkalmával bámulatos összeg jött össze a perselyekben. Az önkéntes adakozások megható példáival találkozunk.

— Valóság-e, hogy a zsidó hitközség segélyezi a kikeresztelkedett zsidókat is?

— Úgy van — feleli az elnök, — a rendelet szerint a kitért zsidó „Volljude“, tehát az általános Winterhilfe, amely egyébként példátlanul impozáns humanus mű, segélyben nem részesíti. Így automatikusan hozzánk és reánk van utalva. Viszont nekünk jogunk van kitért zsidók hozzájárulásait is igénybe venni.

— Vannak visszatérések is?

— Hogyne, elég sűrűn.

Körülbelül 40.000 a segélyezendő zsidók száma Berlinben. És ez a szám napról-napra nő. A „szemérmes“ szegények felkutatását külön osztály végzi. Az intellektuellek segítségét a Chevra Kadisa vette a kezébe. A művészekét külön bizottság intézi. Frau Dr. Landau, a Damenkomitee elnöke, nagy elismeréssel

nyilatkozott a berlini magyar zsidók gavalléros áldozatkészségéről. Egyes konfekciósok egész rakomány új téli ruhát küldtek a művészek számára. Módos családoknál házi előadásokat rendeznek beléptidíjakkal, melyeket a művészeknek juttatnak. Operába, színházba úgy se jár senki. Moziha is csak alig egy-kettőbe. „Zsidó kávéház“ van egynéhány, alaposan összezúfolt ghettó-levegővel. És pár „Zsidó cukrászda“, melyet a berlini humor „Jud Süß“ névvel édesített meg.

Egy este ott ültünk egyik ilyen „hatóságilag engedélyezett“ zsidó kávéházban. Sűrű füstben jöttek-mentek a régi Berlin tipikus alakjai, de nem oly biztos, hetyke léptekkel, mint azelőtt. A kis zenekar most más nótát játszik: „Es geht ein Schiff nach Tel-Aviv...“ Asztalszomszédom, egy kitűnő költő, körül néz és seregszemplét tart: — Egy csomó történelem és tragédia zsúfolódik össze itt a kávéház kódében. Minden asztalnál egy-egy tragikus „epizód“ ül. Csupa „volt“. Itt balra az elegáns úr nemrég még havi 15.000 márkát kereső közjegyző volt. Igen nagy lábon élt. Most kicsiben fűszerrel ügynökösködik és rendeléseket vesz fel félkiló cukorra, negyedkiló kávéra, egy doboz szardíniára. Ott mögötte volt törvényszéki bíró. Most ablaküvegbevágást tanul és készül Palesztinába. Jobbra egy ismert nevű volt betegpénztári főorvos, a praxisából csak az autója maradt meg, melyet maga vezet. A napokban történt, hogy beleütközött kissé egy autóbuszba. Megállt a forgalom, odajött a rendőr. Miért nem vigyázott? Hisz a jelzőlámpa tiloson volt? Nem vette észre. A rendőr megnézi a hajtógazolványt. Sie sind Jude? — kérdi a név után ítélve, aztán részvétellel hozzátette: „Akkor elhiszem, hogy máson járt a feje, menjen tovább.“ És nem írta föl.

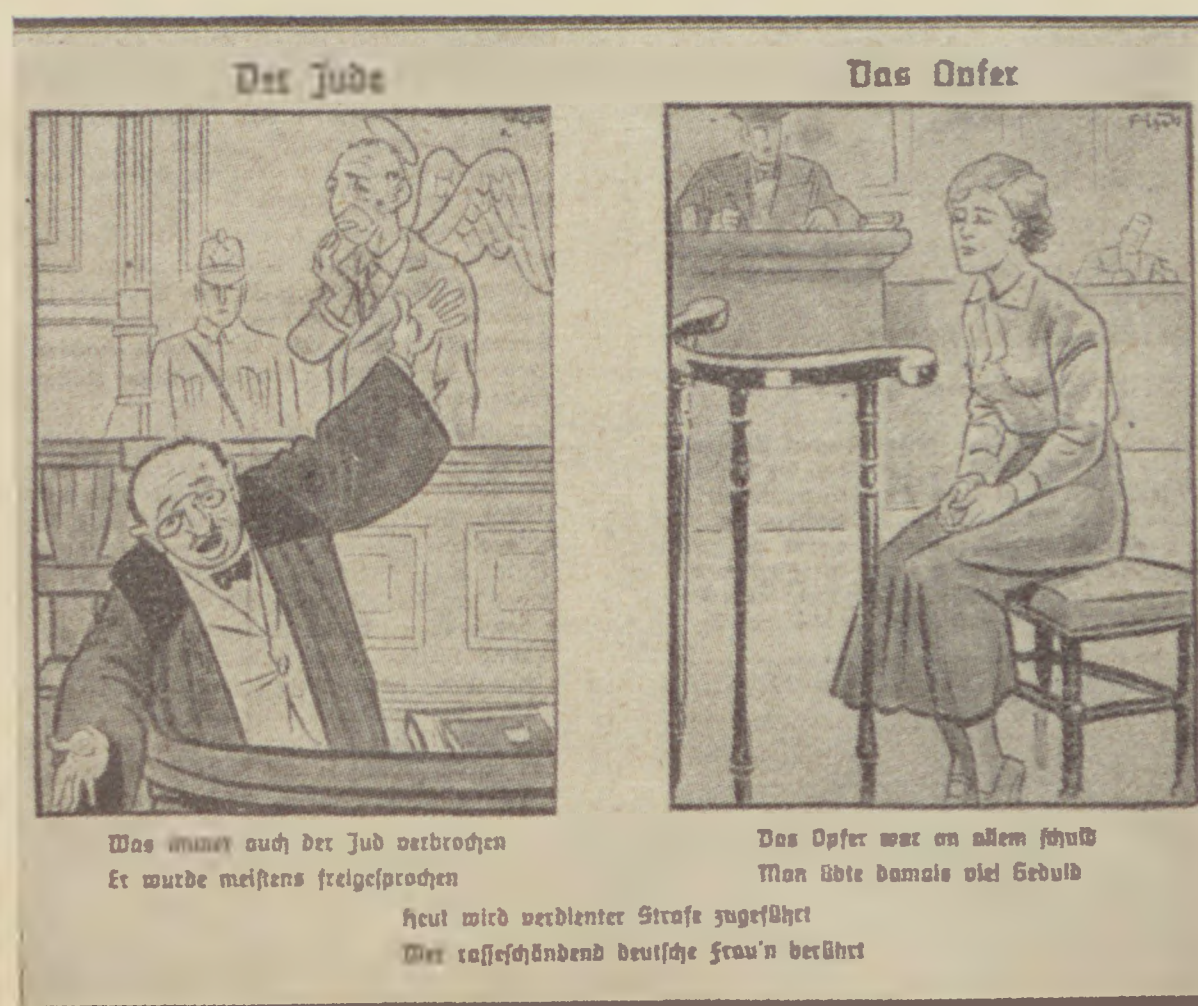
Ilyen vigasztaló kis epizódok világítanak be olykor ebbe a középkori sötétségbe. Egy volt jómódú, frankfurti asszony elmondja, hogy egy árja zongoraművész az új rezsim óta ingyen tanítja a leányát zongorázni. Egy elbocsátott zsidó tanítónő mutatja egy protestáns lelkész levelét: „Büszke lehet, hogy ahhoz a néphez tartozik, mely most a keresztrefeszített Üdvözítő sorsát osztja. Én évtizedek óta rajongója vagyok a zsidóságnak és boldog, hogy 1902-ben hallottam Herzlt beszélni.“ — Hogyne volnának egy 65 milliós népben olyanok is, kik sajnálják a zsidók sa nyargatott sorsát. De az egész gyűlöletgyártó óriási apparátusnak, úgy látszik, épp az a célja, hogy minden érintkezést lehetetlenné tegyen és a zsidó, mint a középkorban, az ördög ijesztő képében álljon az „árja“ nép minden rétege előtt.

Elmegyek a Jüdischer Kulturbund egyik „Kleinkunstbühne“-előadására. A pénztárnál az első kérdés: van-e tagsági jegyem? Nincs, külföldi vagyok. Tudom-e igazolni, hogy zsidó vagyok? — kérdik. Itt az útlevélem. Ez sem elegendő. Elém tesznek egy nyomtatványt, írjam alá: „Ich versichere hiermit von jüdischer Herkunft zu sein.“ (Ez a nem-árja, de nem is zsidó, ellenben zsidószármazásúak kedvéért van így megfogalmazva.) Aláírom. Ez sem elég. Még egy példány kell. Egy a jegypénztárnál marad igazolásul, hogy nem engedtek be nemzsidót. Egyet nálam kell

tartani. Hátha ellenőrzés jön, hogy zsidó-e mindenki, aki a teremben van. Ennyire vigyáz a törvény, hetszerhét lakattal, nehogy a „német vér és becsület“ boldog birtokosa idevetődjön egy kis „exotikus szórakozásra“ és látni fogja, hogy itt is emberek vannak, akik művészetet csinálni, rajongani, lelkesedni, elérzékenyülni, sírni és nevetni tudnak...

És mégis! Ahogyan egyes zsidó rétegek a mai megszorítások résein át fokozott létfenntartási ösztönnel keresztültörrik magukat, az a csodálatos vitalitás, mellyel a viszonyoknak megfelelő „átrétegeződés“, új foglalkozásokra való áttérés folyik, azt a reményt csilantja meg, hogy a német zsidó diaszpóra mégsem fog teljesen megsemmisülni! Ha megkisebbedve, meggyengülve is, fenn fogja tartani a maradási kényszer, amely a történelemben már annyiszor konzerváló erőnek bizonyult. És a történelmi hullámvész törvényénél fogva talán szabad remélni azt is, hogy a nagy német nép előbb-utóbb mégis csak ráeszmél ennek a visszataszító harcnak hozzá nem méltó mivoltára.

Kell-e rezümé? Bizonyos, hogy ez a teljes izolálás, mely kímélet nélkül egzisztenciák ezreit dűlja fel német alapossággal, visszataszítja a zsidót önmagához, népéhez, kultúrájához. Még az antiszemitizmus fejlődését oly élesen előrelátó Herzl sem mert oly messzire gondolni, hogy egyszerűen vissza lehet csinálni az emancipációt és megfosztani a zsidót legelembb polgári jogától is. Ő a zsidó emberi méltóságának megsértését is már elviselhetetlennek találta büszkeségében. Hol vagyunk már ettől? Dicsőségére válik a német zsidóknak, hogy a napról-napra plakátokból, beszédekből, cikkekből feléjük zúduló féktelen sértések és megalázások zuhatagából egyenes gerinccel haladnak — vissza a zsidósághoz. Zsúfolt templomok, előadótermek, iskolák, kurzusok, negyvenötvenezres példányszámra emelkedett zsidó lapok, folyóiratok, könyvek stb. tanuskodnak a zsidóság magáraeszméléséről. De miért van szüksége mindig a zsidó öntudatraébredésnek olyan tragikus ébresztőkre, mint a Harmadik Birodalom?!

Egy berlini Stürmer-Kastenből

GÁBOR DIÁK: KÉT HŐSI HALOTT*

Danse macabre

Nagy tömegsírban sok holt katona,
Imigyen beszélget két koponya:

— Itt van az éjjél, már vakond se tűr —
Nem jönne túncolni kollega úr?

— Jöjjön csak, járjon egy tangót velem —
Unalmas már ez a meszes verem!

— Odafejjén mégis csak szebb a világ —
Szirmai szórja száz őszi virág.

S a két koponya már készül neki,
Szerteszórt csontjait összeszedi.

De elbajlódnak hosszan vele,
Szétszórtá, kavarta gránát szele.

— Ez az én csigolyám, a tied meg az ott —
Nesze a bordádból, ami megmaradt!

Jóvégre sikerül, felvándorolnak,
Törtcsontú, vicsorgó két rémalak.

És körültáncolják a nagy oszlopot,
Hol hős nevek száza aranyba ragyog.

Betűzi az egyik: — Itt a nevem!
— Én az enyémet sehogy se lelem!

— Én nem vagyok itt e sír fenekén?
Hát nem is igaz, hogy meghaltam én?

— Én özvegyem, árvám, mért jártok ide
Könnyezni, zokogni e sír fölibe?

— Én özvegyem, árvám, ne sírjatok itt,
Hagyjátok a sírást, hisz én nem vagyok itt!

— Úgy-e drága pajtás, velem álltad a sort.
Mikor angol gránát itt fürtöt sodort?

— Úgy-e látod pajtás, hogy itt hiba van:
Hiányos a lista, kijavítom magam.

S egy gránátszilánkkal, ami ott rozsdásodott,
Karcolja alulra: „És — még — egy — hősi — halott...”

* Ez a ballada abból az alkalomból íródott, hogy Németországban megtiltották a zsidó hősi halottak nevének felvételét az emléktáblákra.

LÓRÁNT LÁSZLÓ: BERLINI CHALUC ÉNEKE

Dr. Patai Józsefnek

Ott éget a nap és éget az árnyék,
Itt aszfaltot tapos rohanó lábam,
Itt selyeming fedi roskadó vállam,
Ott boldogan ing nélkül, mezítláb járnék.

Ott éget a nap, s a hold jaj, hogy éget!
Itt jazz visít s dob ritmus pereg,
Itt beteg a szívem, fáradt és remeg,
Itt éget a szó és éget a bélyeg.

Ott éget a föld és éget a tó
Itt éget a hűs és éget az álom.
Itt már önmagam sem találom,
Ott a halál sem borzongató.

Itt járom a várost, nyakamban járom,
Ott kékül a tenger és zöldek a cédrusok,
Én értem a cédrust, mit szól és mit susog,
Így mondja, azt mondja: indulás! várom!

Itt hangos a temető, sírnak a hegyek,
Itt éget a csillag, s a hold hogy pörög!
Itt nem bírom tovább, ott követ török,
Oh Jeruzsálem! De tavasszal megyek!

AKIK ÉJJEL-NAPPAL DALOLVA DOLGOZNAK

Palesztinában egy idő óta szép sikerrel működik a *Kamara Opera*, mely most mutatta be *Mozartnak* „Szöktetés a szerályból” című híres operáját, magas művészi színvonalon, stílusos kiállításban. Palesztinai munkatársunktól érdekes felvételeket kaptunk, melyek nappali és éjjeli változatukban mutatják be a szereplő művészeket. Majdnem mindnyájan Németországból, a Harmadik Birodalomból tették át működési helyüket a Szentföldre, ahol azonban természetesen még nincsen megfelelő terep a mindenfelől odaözlő művészek érvényesülésének biztosítására. A művészek tehát belső sugallatukat követhetik ugyan operaelőadások rendezésével, de megfelelő megélhetési házist ez csak keveseknek nyújt közülük. Amint a *Haohel* művészei elsőrangú teljesítményeket produkálnak, de egzisztenciájukat más fizikai munka segítségével keresik, a nemrég alakult *Kamara Opera* is ilyen alapon rendezi művészi estjeit. Egy-egy operaelőadás csak az előkészületek költségeit fedezi. Egyébként a művészeknek más nappali kereseti forrás után kell nézniök. *Rudolf Lázár* operaénekes például nappal méhtenyészetben dolgozik. Ezért alkalmazták rá a szójátékot, hogy ő este „*Bühnenstar*” és nappal „*Bienenstar*”. Lázár, miként többi társa is, az Operában csak tiszteletből játszik. Hasonlóképpen *Joseph Schapiro*, aki a *berlini Volksbühne*nek volt népszerű művésze és amint a *B. Z. am Mittag* egyik számából látjuk, mint „prominens művésznek” közlik az arcképét előkelő helyen. Most nappal téglahordással keresi kenyerét, de azért dalolva végzi ezt a munkáját is.

Mirjam Segal, lírai szoprán, a nehéz turiával dolgozik nappal és este érvényesíti a párisi konzervatóriumban szerzett kitűnő diplomájának eredményeit, inkább szellemileg, mint anyagilag. *Mozart* operájában vezető szerep jutott neki. Hasonlóképpen lehetne végigvonultatni az egész ensemblét, amint este együtt énekelnek a *Kamara Operában*, nappal pedig dalolva végzik munkájukat a mezőn, műhelyben, méhészetben, kertészetben, vagy az építőállványokon, ki-ki ott, ahová a palesztinai építőmunka besorozta.

*Rudolf Lázár, a Palesztinai Kamaraopera tagja
Mozart „Szöktetés a szerályból” c. művében*

*J. Schapiro, a Palesztinai Kamaraopera művésze
Mozart „Szöktetés a szerályból” c. operájában*

*A basszista Rudolf Lázár, németországi operaénekes,
a Palesztinai Kamaraopera művésze, nappal mint munkás
méhtenyésztésben dolgozik. Lent: a kis képen a Figaro
főszerepében Berlinben*

*Josef Schapiro, a Palesztinai Kamaraopera művésze
nappali „hatáskörében” mint téglahordó
Lent: a B. Z. am Mittag példánya, amelyben mint kiváló
művészt ünneplik a Hitler-előtti időkben*

DR. HAJDU MIKLÓS: PESTI CSODAVÁRÁSBAN

Még nagy időnk van Chanukáig, de ime, én jóelőre jelentkezem Pesti Chanuka csodavárásában. 8947-es számú csodáról beszélek. 8947: tekintélyes, nagy szám és a Pesti Chanuka ajándéka. (Olyasféle, mint aminőről éppen tavaly hallottam. Közismert, közszereplő gazdag zsidó család karácsonyfája alá ajándékot hozott a háziasszony kikeresztelkedett nővére. Hozott pedig az új, fiatal vőnek a karácsonyfa alá, igen, oda is tették: egy vadonatúj, aranybortnis extrafinom selyemtaliszt!)

Nész gódaul: nagy csodára való emlékezésnek idején megbecsüljük szeretettel a jóindulatuak, a kegyesek és figyelmesek ajándékát. Hát még ha az ajándékot, amint ez a mi esetünkben történik, törvény által alkotott testület teljes hivatalos mivoltában adja. Mert ez történt Pesten. Nem tréfa ez, gyermek! — a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara hivatalos jurisdikciója kínálja ugyanis nekünk ezuttal az ajándékos megfélepetést.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara — halljátok a csodát! — a maga minden felekezeti tagozottságán felülálló tárgyilagosságának szigorúan körülbástyázott területén: — a *cicisz* és a *mezuzá* kérdésével foglalkozik. Mintha csak misnabeli bölcsék akadémiai vitáját és döntését hallanók. Hogyan? Új illetékesség, új hatáskör? talán-tán a 613 micvót Pesten a nagytekintetű Kamara tartja számon? Tény és valóság: a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara hivatalos állásfoglalásának erejével egyengeti Pesten a *cicisz* és *mezuzá*, a szemlélőszálaknak és ajtófélfáink ékességeinek útját.

Max Bielefeld (Berlin): Chanuka

8947: az aktaszáma a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara elvi jelentőségű állásfoglalásának, amely a *cicisz* és *mezuzá* ügyében való hivatalos döntést tartalmazza. A Kamara elvi döntésében így olvassuk: „*ciciz*“ és „*mazuzah*“. Hogy a mezuzó nyilván elírási hibából a hivatalos ügyiratban *mazuzah*ként szerepel, szót se érdemel. Zsidó és nemzsidó tájakon különbség a grajznikhoz szoktunk hozzá héber szavak latinbetűs átírásánál. És hogy mi más sort tartunk a Sömá olvasásánál, ez se baj. Mi úgy olvassuk, hogy tanítsuk a szívünkbe égetett parancsolatokra gyermekeinket és beszéljünk ezekről a parancsolatokról, amikor otthon vagyunk, amikor járunk a nagyvilág útjain, beszéljünk ezekről lefekvés és felkelés idején, kössük azokat kezünkre, legyenek azok homlokunk díszeként szemünk között, — és írd azokat *mezuzó*ként ajtófélfára és kapudra. Előbb van tehát szó a *mezuzóról* és csak később a parancsolatról, hogy készítsünk rojtot, *ciciz*t ruháink szögleteire és legyenek ezek szemlélőrojtul, hogy ne járjunk szemünk vágyakozásának útján...

A Kamara változtat a sorrenden és előbb szól a *cicisz*ről, azután a *mezuzóról*. Mindegy. A fő, hogy a Szemere-utcában (Budapest székesfőváros V. kerületében, a Lipótvárosban!) a Kamara díszes székházában, észreveszik a *mezuzá* és a *cicisz* parancsolatait.

Kereskedelmi ügyekben lajstromozott elvi jelentőségű állásfoglalásoknak sorozatában tizenhat eset között *legelsőként* a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara 6-ik teljes ülésének *hivatalos jegyzőkönyve* mellékletén közli szóról-szóra a következőket:

Zsidó szertartási cikkekkel (ciciz, mazuzah) való házalásnak akadályja nincs, mert a jogszabályok csupán „egyházi ékszerek és díszítmények“-kel való házalást tilalmazzák. (8947)

Itt az írás, olvassátok! Semmi, semmi akadály a *cicisz* és *mezuzá*val való házalásnak. Nagy és korlátlan szabadságnak dekretálása ez. Zsidó öröm. Zsidó szabadság. A házaló jöhet, mehet a *cicisz* és a *mezuzá*val. Vehet mindenki hosszú életet, örök életet!

Zsidó öröm.

Merjem-e (nem mint a nagytekintetű Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara levelezőtagja, de merjem-e a szertartási előljáróság munkareszortjaként) statisztikusra bízni ezekután az adatgyűjtést: vajjon a 8947. számú dekrétum nagy és korlátlan szabadságnak érvényében már most hány zsidó palota, hány zsidó ház ajtaja gyarapszik Pest-Budán a Vööhavtó parancsával ékes nemesi címerrel? És a Lipótvárosban kelt kamarai szabadságlevél után hány ezer *cicisz* kerül a chanukai és nem karácsonyi ajándékot váró fiúk talizaira és cidáklieskáira?

Megelégszem a hivatalos határozat chanukai számcsodájával, a 8947-tel. Ennyi új *mezuzó* és ennyi új szemlélőszál: karácsonyfában tévelygő zsidókarácsonyozók elfelejtett chanukájának Pestbudán, de másutt is nész gódaulja, csodásan nagy csodája lehetne...

Josef Bató (Berlin): Hazatérés — Heimkehr

M. BUBER: A HARISNYAKÉSZITŐ

Egyszer a Baal-Schem utazás közben megszállt egy kis városkában. Reggel, imádkozás előtt, szokása szerint pipára gyújtott és kikönyökölt az ablakba. Amint ott nézelődött, meglátott egy embert talisszal és tefilinnel a kezében, aki olyan ünnepélyesen lépkedett, mintha utja egyenesen az ég kapujához vezetne. A Baal-Schem megkérdezte házigazdáját, hogy ki ez az ember. És az felelt neki: „Ez egy harisnyakészítő, aki télen és nyáron egyaránt, ugyanabban az időben elmegy az imaházba és elmondja imáját, akár ott van a minjához szükséges tíz ember, akár nem.” A Baal-Schem magához akarta hivatni, de a házigazda szólt: „Ez a boldond nem szakítaná meg most útját a császár hívására sem”.

Az ima után a Baal-Schem elküldött a harisnyakészítőhöz és megüzente, hogy hozzon neki négy pár harisnyát. Az pedig néhány perc múlva elé állt és megmutatta finom gyapjú-árúját. „Mennyit kérsz párjáért?” — kérdezte Rabbi Izrael. „Másfél aranyat.” — „Talán meg fogsz elégedni egy arannyal is.” — „Akkor — mondta az ember — nem kértem volna többet.” A Baal-Schem megfizette. „Mivel foglalkozol?” — „A mesterségemet űzöm” — felelte az. „És hogyan űzöd?” — „Dolgozom, amíg készen van harminc-negyven pár harisnyám. Akkor forróvizet teknőbe teszem őket és préselem, amíg olyanok nem lesznek, amilyeneknek lenniök kell.” — „És hogyan adod el az árudat?” — „Én nem mozdulok ki a házamból, hanem a boltosok jönnek hozzám és megveszik. Ők hozzák nekem a finom gyapjút is és én megfizetek nekik a fáradságukért. Csak a Rabbi tiszteletére jöttem ki most az egyszer a házamból.” — És mit teszel korán reggel, amikor felkelsz, mielőtt még imádkozni mégy?” — „Akkor is harisnyákat készítek.” — „És hogyan állsz a zsoltármondással?” — „Azokat a zsoltárokat mondom el, amelyeket könyv nélkül is tudok.”

Mikor a harisnyakészítő hazament, a Baal-Schem így szólt tanítványaihoz: „Ime, ma láttátok az alapkövet, amely a templomot hordozza addig, amíg a Messiás eljön.”

ADELAIDE ROTHSCHILD

Alig egy évvel báró Edmond Rothschild, „a jisuv atyja”-nak halála után, elhunyt felesége, Adelaide is. És amint most közös végrendeletükből kiderült, végső óhajuk volt, hogy örök pihenőjük a Szentföld legyen.

Tudvalevő, hogy báró Edmond Rothschild alapította az első kolóniákat a Szentföldön és felszerelte, támogatta azokat még hosszú évekig. A telepesek élére rendelt igazgatói azonban a kolonistákat Rothschild kenyerén élő koldusokként kezelték. Jelentéseikben pedig befektették őket. Mikor 1887-ben Rison-lecijonban nyílt lázadás ütött ki, a báró feleségével együtt Palesztinába ment rendet teremteni.

Az volt a szándéka, hogy minden segílyt megvon és teljesen szakít különösen Rison-lecijonnal. Petach Tikvától Zichron Jákobig 24 óráig utaztak egy arab delizsáncon. A kocsis és a „vezető” nem is tudták, hol van ez a zsidó telep. úgy, hogy egész éjjel Somron hegyei között bolyongtak. Majd kiszállottak a kocsiból és gyalog próbáltak valami menedékhelyet találni. A báró kalapját elfujta a szél, a bárónő selyemcipőjét rongyokká tépték a hegyes kövek és felsebeztek a lábát. Így tévelyegtek hajnalig, míg véletlenül rájuk találtak a zichron-jakobiak és bevitték őket a faluba. Ott az asszonyok „bon jour”-ral fogadták a bárónőt. „Salom uberáchá” — felelt ő, aztán leült egy fügefa árnyékába, az asszonyok köréje ültek és meséltek neki az életükről. Összebarátkozott a kolonistákkal, meghallgatta panaszait a felügyelők ellen és megígérte, hogy beszél férjével. A báró főleg Rison-lecijon telepeseire haragudott és hallani sem akart róla, hogy odamenjen, hanem egyenesen Ekronba akart utazni. Erre a bárónő kijelentette, hogy nem kíséri el Ekronba, míg a báró ki nem békül Rison-lecijon lakóival. El is érte, hogy a báró elment Rison-lecijonba, megvizsgálta az ügyet, meghallgatta a kolonisták küldöttségét és végül — elmozdította a felügyelőt. A bárónő ezután még többször volt Palesztinában férjével együtt. Mindenütt segített és közbenjárt férjénél, ha valami kéressel jöttek hozzá.

PATAI EDITH: MÜTEREMLÁTOGATÁS BERLINBEN

„Wie geht's?“ — kértem a régi ismerősöket. „Wie geht's?“ Az egyik halk, keserű mosollyal felel, a másik fáradt, rezignált mozdulattal. A harmadik, finom, kulturált ember elnéz a fejem fölött és úgy mondja: „Wir machen uns auf die Wanderschaft.“ Csendesen mondja, szenvedélymentesen. Minden különös hangsúly nélkül. „Wanderschaft.“ Másutt szimpatikus szó. Fiatalság van benne, országutak szabad levegője, idegen város a reggeli fényben... De itt sötét, reménytelen szomorúságot áraszt. Végso birtok nélkülséget, jelent kényszerű újrakezdést és búcsút mindattól, ami drága és értékes volt.

De azért Berlinben az idegen, ha úgy akarja, nem vesz észre semmit. Senki sem kényszeríti, hogy a széles, hatalmas fákkal szegett utcákon és nagyszerű építészeti kulturáról tanuskodó középületeken meglássa és tudomásul vegye a plakátokat, amelyeken kegyetlen karikaturák alól egyazon mondat hirdeti újra és újra, mintha nem is lehetne elégszer ismételni: „Die Juden sind unser Unglück!“

Az idegen, ha nem akar, nem vesz észre semmit. Az utcákon, a villamoson, az üzletekben, a hivatalok-

ban a hang nem változott. Maga a város épp olyan szép, ragyogó, élettel teljes, mint azelőtt. A sorompók, a tilalomfák láthatatlanok és a lélek, amely a Harmadik Birodalmat kitermelte, szintén láthatatlan... És mégis...

Egy arc az utcán, egy kutató tekintet, egy párperces beszélgetés, egy pillantás az újságokba. És újra tudjuk: a láthatatlan sorompók leeresztve. Ide — nem lehet — oda — nem szabad, amoda — nem futja az erő... És hiába hallgatnak a legtöbben, hiába hallgatnak sápadtan, zárkózottan. Itt a közelben is úgy látom őket, német zsidó testvéreimet, mint a határon túlról: összezárva egy nagy kísérleti lombikba, ahonnan lassú, de biztos ütemben szivattyúzzák ki a levegőt...

Mikor az ember már nem bírja az egész kérdés súlyát, a részletekbe menekül. Talán ott inkább talál vigasztalót... Hogy él ma Berlinben egy zsidó művész? Egy olyan művész, akiről tudom, hogy szerelmese a freskónak, akinek nagy térség kell, hatalmas szabad falfelületek, középületek előcsarnokai, klubhelyiségek, áruccsarnokok, üléstermek méretei... Aki néha óriási aranyalapra álmódta rá formáit és színeit és így minden modernsége mellett régi, patinás hangulatot teremtett gyönyörű falfestményeivel...

Bató József hazánkfa 20 év óta él Berlinben, mint beérkezett művész. Finom, halkszavú ember, finom, előkelő környezetben. A műterem falain néhány kép, nem sok, de elég ahhoz, hogy megállapíthassuk: ennek a művésznek, ha elveszik tőle a falakat, egy négyzetméternyi vászon is elég... Portrékat látunk, szinte tapinthatóan puha bársonyba, selyembe öltözött, komolyszemű asszonyokat, egy hegedülő fiatal embert, egy férfit, aki ebben a pillanatban emeli le arcáról az álarcot... Micsoda mély szimbóluma az arcképfestészetnek! Hisz ezt akarták mindannyian, minden korban: az arc külső formái, színei mögött megmutatni: az érzékekkel nem tapintható, nem mérhető belső életet...

Ez a nemesen raffinált kép Ferdinand Bruckner zsidó író arcképét ábrázolja. Utána kétszeresen pihentető az egyszerű falusi életet, a pásztorok és földművesek világát ábrázoló, levegőtől és fénytől átítatott vásznak. És e képek között a kurfürstendamm-i műterem magasában az ember egy időre elfelejti az alsóbb rétegeket. Az igazi művészet levegője olyan, mint a magas csúcsoké: bacillusmentes.

Bató József óriási mappákat vesz elő és hallgaton mutatja a zehlendorfi városháza és a Kaufhaus des Westens számára festett freskóinak fotografiáit. Milyen szabadon száguldott itt a művészi fantázia, exotikus tájakra, ahonnan érdekes alakok, fák, gyümölcsök, állatok formáit hozta el a berlini nagy áruház falára... Lehet-e az ilyen teremto fantázia elé sorompókat állítani? Lehet-e ezt a művészt, aki 20 év alatt polgárjogot szerzett Németország művészi életében és az elsők közé küzdötte fel magát, kitörölni, elhallgattatni?

Josef Bató (Berlin): „Morgenland“ (Freskórészlet)

Josef Bató (Berlin): „Abendland“ (Fresco im Kaufhaus des Westens 1930)

Ezekre a kérdésekre nincs felelet. És arra sem, meddig bírja a zsidó művész ezt a kívülállást, ezt az előkelő elzárkózást.

Milyen kár, hogy egy festő élete nemcsak a váson és a modell, nemcsak az álom és a falfelület között folyik le. Hogy akarva, nem akarva, érintkeznie kell a külvilággal, hogy előbb-utóbb tudomásul kell vennie mindazt, ami az alsóbb rétegekben történik...

Bató József keveset beszél. Ma még a művészete körül fogja, elhatárolja, megvédi, felemeli... Ma még... És mi lesz holnap? Van-e emberi szem, amely látta volna a holnapi csillagok járását?

SCHLOSZ LAJOS: A NÉPKULTURA KIÉPÍTÉSE A SZENTFÖLDÖN

Hivatásom teszi feladatommá a külföldi ifjúsági irodalomnak figyelemmel kísérését. Így került a napokban kezembe a Zürichben megjelenő, az egész művelt kontinensen csodálatos módon elterjedt: „Revue suisse d'éducation” című folyóirat utolsóévi száma. Érdekes ez a szám annál fogva, hogy nagy objektivitással és őszinte méltánylással írott cikket hozott Palesztina népkultúrájáról.

Minthogy köztudomású, hogy nevezett folyóirat valóban a legmagasztosabb cél szolgálatában áll és olvasóközönsége a legfelvilágosodottabb intelligencia köréből rekrutálódik, nem kételkedem benne, a „Mult és Jövő” olvasói szívesen veszik, ha az érdekes tanulmány vezérlő gondolatait itt közreadom. „1917-ben fogott hozzá a zsidó nép komo-

lyan ősi új otthonának felépítéséhez. Serényen, bámulatos energiával varázsolja az ifjúság a sivatagokat gyümölcsösökké és termékeny szántókká. Városok és falvak tüneményszerűen nőnek ki a földből és nagyszerű műutak szelik keresztül széltehen és hosszában az országot. A legjelentősebb célkitűzés pedig az, hogy az együttélés új rendszerével igyekszik a vezetőség az ó- és újvilág társadalmi ellentéteit kiegyensúlyozni, megjavítani.

— A palesztinai zsidó akarás eddigi fölséges eredményeinek legkiválóbbjai a héber iskola és nevelő intézményei.

A héber iskolának Palesztinában feladata, hogy a zsidó nép nemzeti reneszanszának keretében új telepedésre oly ifjúságot neveljen, mely a héber nyelv bírásával és szellemileg vértézve képes legyen a sóvárogva várt Szentföld felépítését megvalósítani.

Egy tekintetben a palesztinai nemzeti népkultúra az európai és amerikai e téren való mintaintézményeket is túlhaladja. Nevezetesen a gyermekeket már az iskolai kötelezettség ideje előtt is munkakörébe veszi. Három utat jelöl ki már a zsengekorúaknak is a Hon boldogulásának előmozdítására: Nyelv, munka és felelősségérzet!

Ha egy nép, amelynek két évezreden keresztül már nem volt saját röge, azt akarja, hogy újra nemzeti otthona legyen, elsősorban ifjúságának kell az új haza életviszonyaival megismerkednie és az ezúton szerzett tanulságos tapasztalatai legyenek fundamentumai minden rendű és rangú kolonizációnak: a nemzetgazdaságnak, kereskedelemnek és iparnak!

Mindazonáltal megállapíthatjuk, hogy bizonyos tekintetben a palesztinai iskola is tan- és nevelőintézet marad, mert a tudományokban való mélységes hit ott sem rendült meg.

FEHÉR ARTUR: ÖNARCKÉP

Nem tudom, más hogy van vele, de velem sokszor előfordul, különösen az utóbbi időben, hogy öltözködés közben rámeredek a tükörképemre s szoruló szívvel nézem az idegen arcot, mely visszapillant rám s melyet eddig észre sem vettem, vagy ha igen, hát nem törődtem vele.

Ez az arc, melyet most nézek, teljesen idegen nekem! Más volt a régi! Egészen más! A régi úgy hasonlított rám, mintha ikertestvérem lett volna. De nemcsak külső, hanem belső tulajdonságaiban is. Egyek voltunk testben és lélekben! Mint két jó barát! Reggelenként, ha egymásra meredtünk, vidáman összepillant a szemünk, s mint akiknek kutyabajuk, önfeledten kurjongattunk, mint akik már kora reggel jó bepálinkáztak. Pedig egyikünk se volt italos ember, csupán az Élet duhajkodott bennünk.

Az a régi, felém mosolygó arc, — én voltam! De ez, mely most mered rám halálsápadtan a tükörből, ez nem az én arcom, ez nem én vagyok!

Vagy talán igen?...

Lehet s talán azért nem ismertem meg, mert rég nem hancúroztunk együtt. Nagyon rég! Ezért nem ismerem rá!

De jobban megnézem, hátha a régi jó barát, kit akaratlanul is elhanyagoltam, amit talán ő megbocsát nekem, ha elmesélem a sok szomorúságot, mely azóta ért, mióta utoljára láttuk egymást.

Ez a homlok! Nézzük csak közelebből meg! Hátha mégis az enyém, hisz olyan ismerős! Persze, persze! Régen síma volt, mint a márvány s gondtalan, mint a gyermek homloka... Most ezer és ezer apró vonal kuszálja összevissza, s ha összeráncolom, barázdákká mélyülnek, mint a kocsinyomok az Élet országútján, a gondszekerek súlya alatt.

Az arcom színe is olyan más, mint régen volt! Most sápadt és vértelen. Rég nem pirultak örömré, gyultak lángra. Rég nem hevítik indulatok hullámai és törhetetlen akarások nemes tüzei. Hiába indulat, akarás, cél, — elérhetetlenek lettek a gonoszságok gáncsai miatt, vagy kilódtak a célból, — erőszakos, durva kezek lendítésére. Arcom sápadt, vértelen lett, hasonlatos korbácsolt, üldözött testvérem halálravált, vértelen arcszínéhez.

Mint élő tilalomfa mered felém a tükörből jellegzetes orrom! A mostani orrom is idegen, ahogy nézem! A régi merészen nyult előre, fajtám minden büszkeségével, dacosságával párosulva! A régi orrom az akaratot, erőt fejezte ki jogosult göggyével és biztos szimatra csálhatatlan megérzője volt minden veszélynek. A régiben merészség és kihívás volt, mint Cyrano orrában s éppen olyan legyőzhetetlenül állta a támadásokat a gúnyolódókkal szemben, mint az övé...

Nézem a számát! Ez nem az én szám! Az én szám naív, gyermekszáj volt, mely később mindig mosolyra szélesült, kacagásra nyilott! Ez a száj, melyet most a tükörből nézek, vonaglik a keserűségtől, remeg a fájdalomtól! Életuntan biggyed és megvetésre hajlik! Ez a száj már nem kacagásra nyílik, hanem átkozódásra, fuldokló zokogásra és felhőrdülő fájdalomakra az elszenvedő kintől!

Szorongva nézem tükörképemet tovább s egy pillanatra elszorul a szívem, eláll a lélegzetem! Beszélni szeretnék az idegennel, ki — én vagyok! Szólnék hozzá, de képtelen vagyok rá s csak gondolatban kérdezem:

— Nem ismersz? — Emlékszel rám? Talán megbántottalak, hogy nem felelsz? Vagy talán mások bántottak?

A szájam melletti két barázdá keserűen megrándul...

Egész közel hajolok a másik énemhez s jól szemügyre veszem a két vonalat.

Nem is vonalak már ezek, nem is barázdák, hanem mély sebek, a sok ártatlanul elfolyt vér, a szöges ostorok, a meneküléstől kisebzett lábak, összemarcangolt mellek, kitépett szívek sebei, mik évezredek multán is ott szörnyülködnek bánatosan a jelen és az eljövendő nemzedékek arcán is.

A sárga foltnál is ismertetőbb jelek ezek, melyekről az első pillantásra meg lehet már ismerni a — zsidót!

Nézem tükörbeli énem szemeit!

Ejnye, ezek a szemek de ismerősek! Mintha ezek nem változtak volna meg! Tekintetemet belefúrom a rámvilító másik szempárba! Egy ideig állja a nézésemet, mint a dacoskodó médium, de aztán lassan lehúynak az ábrándozó kék szemek s könnyek gördülnek belőle, melyek csillognak, mint a briliánsok, ahogy a nap sugarai megtörnek rajtuk.

Szeliden, jóságosan mosolygok! Kezem lágyan végigsimítja ikertestvérem barázdás homlokát, majd felemeli fejét s szájam lassan bújja...

— No, ne sírj testvér!

A fáradt szemek kinyílnak, a bánatos vonalak megnyílnak, a komorság eltűnik a fájdalmas arcról, s szelíd mosoly derül végig rajta, szavaim enyhítő, balzsamos melódiájára.

— Bátorság, testvér, ne csüggedj. Előre!

Lángok villannak ki a szemekből, mint valaha, a réginél is égetőbb. Tüzek gyúlnak a szemekbe, melyek már az én szemeim. Ráismerek! Tüzek, melyek hasonlatosak a pásztortüzekhez, mik egy előttem ismeretlen tájakon lobognak.

Szinte hallom a pásztorok énekét, amint megpihenve a pálmák és cédrusfák alatt, vidáman dalolnak. Fiatalok, erősek, hosszú hajuk lobog az esti szélben, mint a győzelmes lobogó... épülő falvak, városok csillognak elő a vidám, reményteljes szemek tükréből... már nemcsak a szemeim, hanem minden szervem lát, hall, érez, reagál látományokra. Nyüzsgő, dolgozó, építő tömegek morajlása üti meg füleimet... A morajból ki-kicsendül egy vidám köszöntés, melyre ezek felelnek...

— Salom!

Egy újraéledő, halottaiból feltámadt nemzet ujjongó himnuszát hallom felajzott idegeimmel, mik a távoli Keletről fülembe csendülnek... Karokat látok felémnyulni, hogy kezeimet megragadják, hogy magukhoz rántsanak, hogy megöleljenek, hogy megszorítsák és megrázzák, mint amikor testvérek találkoznak, vagy jóbarátok üdvözlik egymást.

— Salom!...

Nyuptom én is feléjük kezeimet... Kitárom feléjük karjaimat, mintha repülni akarnék hozzájuk... de karjaim erőtlenül hanyatlanak lefelé, mint az elszáradt ágak a beteg törzsön.

Izmaim nem feszülnek már erőre, munkára... Elgyöngültek a vándorbot görcsös markolásain s csak a szívemben lobog a fiatalos kedv és akarás!... Csak a szemeim tüzelnek a régi lánggal; de csak egy pillanatra azok is, mert fáradtság üli meg szempillámat, melyek most, mint előbb tükörbeli énemnél, könnyesen csukódnak le... a könnyek végigfolynak sápadt arcomon a két barázdán keresztül, mint egy csatornán — torkomba folynak s én fuldoklom, zokogva nyelem a könnyeimet, melyek nagyon keserűek!

Nagyon keserűek...

Josef Bató (Berlin): Pásztor a hegyek között — Schäfer in den Bergen

PETERDI ANDOR: AZ UTOLSÓ ALMA

Kora hajnal volt és az őszt már teregette a finom, szürke ködöt a falura, a tájra és a kertekre. A fák törzsei komoran feketéltek s ritkuló lombkoronáik belevesztek a ködfelhőkbe. Az őszt hajnali köde rájuk feküdt s nedves hidegével lemarta az utolsó leveleket és az avar egyre-egyre emelkedett a törzsek körül. Ilyen volt a hajnal, amikor édesanyám kézen fogott és elindult velem a szomszédos falu felé, hogy szükségből ellátogasson testvérhátjához, a derék Pinkáshoz, aki mindig segített rajtunk, ha rossz idők jártak szülői házunk tája körül. Most is ilyenformán lehetett. Szokatlanul korán keltett fel anyám:

— Kelj fel, fiam, mert hosszú az út Zelenisáig — szólt és rázogatótt mélységes álmomból.

Nehezen ébredtem, de azután annál fürgébb voltam az öltözködéssel. Egy-kettőre magamra kaptam a nadrágot, a mosdással se teketóriáztam sokat, azzal a kevés vízzel, ami két kis tenyeremben elfért, meg-megpaskoltam arcomat s már törülköztem is. Hamar útrakészen álltam az ajtónál. Anyám fonott kosarakat vett a karjába s engem, szokása szerint, kézenfogott s úgy indultunk el a kerten át.

Az indulás előtt már így szólt anyám:

— Nem az országúton, hanem a kertek mögött megyünk, úgy rövidebb az út. Ezért mentünk át a kertünkön.

Mondom, akkor a köd már olyan sűrűn ereszkedett, hogy a kert hátsó sövényét nem is láttuk. Csak néhány méternyire magunk körül tisztult a láthatár. És amint ballagunk a kis kerti ösvényen, egy hatalmas alma, majd akkora, mint egy kis dinnye, ott fekszik az utunk mentén az avar fölött. Én vettem észre és felsikoltottam örömben:

— Nini! Alma! — s mohón kaptam utána.

Gyönyörű alma volt, pettyezetten piros felületét a köd beharmatozta, kabátujjammal körültörültem s utána fénylett, mint a tükör. Akkora volt, hogy alig bírtam biztosan fogni, a két gyerektenyeremmel. Anyám is nagyon örült az almának.

— Látod, fiam, — szólt, amikor jól kigyönyörködte magát a leleten. Az utolsó alma volt. Ott felejtődött a fa csúcsán, a sűrű levelek elfődték s most éretten, leesett. Ez az alma a fa legcsúcsán több esőt és több napfényt kapott, ezért nőtt olyan nagyra. De csak leesett, amikor teljesen kiért. Ilyen az emberek sorsa is. A szerencsések, akik többet kapnak az élet termőerejéből és fényéből, csakúgy lekerülnek, mint a szegények. Az őszi köd egyformán szüretel embert és almát...

Az én korai kis eszem még nem értette meg az ilyen beszédet, örültem az almának s azon tanakodtam magam-

ban, hogy lehetne kikezdeni az almát. Próbáltam a számhoz méregetni, de az bizony akkora volt, hogy a fogaimmal bele se tudtam volna harapni és amikor anyám nem vette észre, tátoztam hozzá a számat, de két fogsorom úgy lesiklott róla, mintha üvegből lett volna.

Így hát egészben maradt az alma és mi csak mentünk mentünk a kertek alján Zelenica felé a szürke hajnalban.

A szomszéd falu felől jött ugyancsak egy szlovák ember s mögötte tipegett két mezítlábas gyereke. A földéken akadt meg valami dolga s magával vitte a kicsinyeit. Nyilván a gyerekek akarták így, mert egyforma ám minden kis emberke, szeret a nagyok dolgaiban résztvenni. Így van ez az egész kerek világon. Az atyafi, amikor meglátta a nagy almát nálam, csodálkozóan szólt anyámnak:

— De szép alma, ilyen az idén nem is láttam! Hol szedték ezt a csudát?

A két kis gyereke is nagyon hámulta az almaóriást.

— Mutasd csak, add ide, — szólt, hol az egyik, hol a másik.

S én odanyújtottam nekik. Nézték, forgatták s bizonyára csakúgy összefolyt a nyáluk, mint enyém.

— A kertünkben találtuk, leesett éjjel a fáról. a dér leszemetelte, — felelt anyám s látván a két gyerek örömet, odaszólt a szlováknak:

— Van-e kés nálad?

— Van bizony, — s már kutatgatta a zsebeit. Csakhamar elővillant a hicska. Az öreg kinyitotta, meg-meg-törölgette a nadrágszárán s odanyújtotta anyámnak e szavakkal:

— Olyan szép, hogy kár kikezdeni. Ne vágd föl.

De anyám csak a két szlovák gyerek arcát nézte s meg akarta osztani az örömet. Kettévágta az almát, az egyik felét nekik adta, a másikat nekem.

Josef Bató (Berlin): „Abendland“ (Freskórészlet)

Josef Bató (Berlin): Max Batdner archképe

— Hadd örüljenek ők is, — úgymond, — az egyik gyerekek olyan, mint a másik. Igaz-e, sztricsko?

— Ugyám. Isten fizesse meg, százszorosán. Jó lélek vagy...

Az alma így tett boldoggá három gyereket, egy anyát meg egy apát.

Idáig szól az igaz történet az almáról és édesanyám jóságáról.

És a minap ellátogattam haza, hogy újra megcsókoljam anyám nyolcvanötéztendősz ős fejét. És ő juttatta eszembe, hogy emlékszem-e még arra a nagy almára, amit akkor hajnalban a kertben találtunk? De úgy mondta, mintha csak a múlt héten történt volna, pedig annak már negyvennyolc esztendeje. két év híján egy fél évszázada s messze visszakalandozva így folytatta:

— Vajjon él-e még az a Hodinka, meg a két gyereke?..

Így hívták azt a szlovák atyafit, akivel megosztottuk akkor az almát.

És most nem is tudom hogyan, de ráeszmélek a német zsidó anyák, asszonyok sorsára, akik ugyancsak elindultak gyermekeikkel kézenfogva a kertek mögött s nem találtak többé haza, az otthonukba. Hányan vannak köztük, talán valamennyien, akik megosztották gyermekeik örömet, a mások gyerekeivel s most azok űzik, azok kergetik őket világgá, hogy soha sehol nyugodalmat ne találjanak. És nincs, aki beszéljen róluk, nincs, aki felhördüljön mélységes fájdalmuk láttán. Nincs, aki megfékezze a bestiát, aki így csúfolja meg az Istent, a törvény igazságát. Mert mindenfajta az Úr gyermekei s a Napot úgy osztja meg közöttük, mint a jó anyaszív az almát minden gyermekek között.

Vándoroljatok csak elűzött anyaszívek idegen tájak kertjei mögött országutakon, völgyeken és hegyeken át, egyszer csak eléritek az ígért országot kézenvezetett gyermekeitekkel s csak osszátok meg mindenhol az utolsó almát az idegen gyerekekkel.

Mert másképp ti nem is cselekedhettek, Izráel asszonyai: anyák...

JICCHÁK LÁMDÁN (TEL-AVIV): APRÓ FELJEGYZÉSEK NAGY VÁDIRATHOZ

E cikk szerzője az újhéber irodalom egyik legkiválóbb lírikusa, a magas színvonalú „Giljonth” folyóirat szerkesztője, a palesztinai szellemi élet egyik vezető egyénisége.

Jegyezd, jegyezd, napjaink krónikása: „Időszámításunk hatodik évezredében, a keresztény időszámítás huszadik századában, midőn Nyugatról kezdett ólálkodni ránk a Gonosz és ijesztő fények gyúltak ki a német zsidóság éjszakájában, a maga egész valóságában tűnt elő idegen nyelven író és gondolkodó, tőlünk elidegenedett testvéreinknek zsidó és emberi nyomorúsága. Mennydörgést és hangokat hallottak — de nem értették. Csodás jeleket láttak — de nem tanultak belőlük. Fejvesztetten és ijedten húzódtak házaikba, elnémultak vagy továbbkérődztek régi, kopott szavaikon, amelyekben nincs szellem, nincs tűz, sem a sorsnak perzselése. Az írásnak és sajtónak ezek a hősei meg nem okolt dölyffel hirdették, ők „a népek világossága”, pedig parányi fény sem hajnallott lelkiismeretükben, mikor ez a mindeneket leverő csapás érte őket. Vajjon mit láttak meg azoknak a máglyáknak lángjainál, amelyek műveiket elhamvasztották, a multnak mely intését, a jövőnek mely megnyilatkozását? Semmit sem láttak. A tűz belekapott könyveikbe, de csak megalázta őket és nem lobbantotta lánggra, még egy szempillantásnyira sem, eltitkolt magányosságukat. A gyűlölet és eltévelyedés vihara mint vékony gyufaszálakat, úgy törte össze Izráel házainak évszázados, szilárd oszlopait Németországban, és mint az egynapos palántákat, úgy szakította ki alóla az alapokat — mindez azonban nem adta a megvetés büszke szárnyait a lelkükre, amely megszokta már régen a porban való csúszást az idegen virágágyak között. A világrend hatalmasat változott körülöttük, de ők nem változtak. Csak rendszer- és kormányváltozásnak vették, amit láttak, de nem történelmi tanításnak, amely új barázdákat von a lélek és gondolat mezőire. Ha elmélyedtek az ember és az élet titkaiba, ott is önmagukat fedezték fel és amikor a sorsnak ökle óriási csapást mért csöndes íróasztalukra, ennek zajából sem fogta fel fülük a multak intését, a jövő figyelmeztetését.”

Jegyezd, jegyezd, napjaink krónikása: „Midőn az emberi szellem ijesztő hanyatlásának korát élte a felvilágosodott Európa és szörnyű szenvedések súlyosodtak Jákobra, Jákobnak eme magzatjai nevüket szégyenlő, igen, igen kicsi embereknek bizonyultak, nem támadt bennük annyi bátorság sem, hogy megpróbáltak volna kiegyenesedni az idegenség okozta meggörnyedésből, pedig ott terült el fejük felett elmúlt nemzedékek tág horizontja. Hát nem róluk mondtuk: szellemünk képviselői ők a népek között? Hát nem bennük láttuk a zsidó Génuszt, amely szétszórja szikráit a népek útjain? Nagy a mi szégyenünk miattuk, nagyon nagy!”

*

Talán még nem érkezett el az ideje annak a tanulságos pszichológiai értekezésnek megírására, amely tárgyaül a a német-zsidó írók venné. (Itt az általános típusról beszélünk és nem X-ről vagy Y-ról, aki kivétel a szabály alól.) Ezt aztán mellékelni lehetne ahhoz a nagy zsidó vádirathoz, amely szól mindazok ellen, akik az elsatnyulás bacillusait oltják belénk, elcsúfítják emberi ábrázatunkat, megakadályozzák a bennünk lévő ember felszabadítását, eltompítanak bennünk minden önálló, eleven érzést és ezáltal valamely néppé — nem nép keverékké tesznek. Talán nem illő vá-

dolni *belülről* akkor, amikor *külső* ellenség sujtja a vádlatokat. De sokkal nagyobbjelentőségű e korszak népünk számára, semminthogy szemet hunyhatnánk intő jelei előtt. Semmi értelme és semmi haszna nincs annak a vak, vagy tudatosan szemethúnyó, nálunk már bevett szokássá vált mentegetésnek, amely tisztának és szentnek kiált ki mindent, amit zsidó jelzővel illetnek, csak azért, mert most idegenek gonosz keze súlyosodik rá. Ha megengedjük a barbár kéznek, hogy elzárja előlünk az önkritika és önmegismerés útját is, hogyan neveljük akkor magunkat ellentállásra és miképpen vonjuk le a számunkra tanulságos következtetéseket ezekből a szörnyű eseményekből? Ha mi még mindig attól tartunk: „Mit szólnak ehhez majd mások,” mit értek és mit javítottak rajtunk a zsidó szabadság új gondolatáért folyó évtizedes küzdelmek? Ezek a dolgok ugyanis sokkal inkább vonatkoznak ránk, a határokon *belül* élőkre, mint azokra, akik határainkon kívül állnak. Vajjon nem dagad-e keblünk az örömteli büszkeségtől, ha egy asszimiláns német-zsidó újságíró kegyeskedik véleményét nyilvánítani zsidókról és zsidókérdésről? Vajjon nem szellemi süllyedés jele-e, hogy belső önállósodásunk félévszázados mozgalma, a héber élet és szellem forradalmi változása, Herzl, Nordau, Achád-Háam fellépése után mi még kíváncsiak vagyunk Georg Bernardoknak és Emil Ludwigoknak a zsidóság lényegéről szóló tanításaira?

*

Feuchtwanger a „Zsidóháború” című regényének főhősébe, Josephus Flaviusba, saját szellemét leheli, modern, asszimilációs ideológiáját ennek szájába rakja (ez a felfogás persze meztelenségét a „világpolgárság” átlátszó övével takarja) és ezáltal mintegy öt teszi az „új” zsidóság szimbólumává és mintaképévé. Ez a műve telve van olyan részekkel, amelyek nemcsak Feuchtwanger, hanem egyúttal a német-zsidó író típusának gondolkodását és lényét tárják föl. Így például: „Ő (azaz Josephus Flavius) az *első ember, akinek élete mintaképe ennek a világnézetnek. Új emberfajta, már nem zsidó, nem görög, nem római, hanem az egész földkerekség polgára.*” De mindamellett ez a világnézet nem akadályozza meg ezt a Flavius-Feuchtwangert, ezt a nem-zsidó, nem-görög, nem-római embert abban, hogy Vespasianusnak és Titusnak ne hízelegjen és könyörögjön, épségükért és győzelmükért ne imádkozzék és hogy ne Rómában lássa az „*egész földkerekséget.*” Mindez pedig lelki küzdelem, a belső önellentmondás megérzése nélkül történik.

És még egy példa. „*De talán jó, hogy József most nem tud írni. Nem akar ő most művészetet, stílust, érzést. Egész teste szem legyen csak — semmi más.*” Miután pedig Josephus a győztes és hódító római sereggel együtt bevonul Jeruzsálembe, a következőket mondja róla: „*József mélyebbre hatolt a városba, keresztül a tűzön és a mészárláson a krónikás szívtelen, hűvös tárgyilagosságával szemlélődve.*” „*Ezek az utcák és tereken járt-kelt harminc évig, mint gyermek, ifjú és felnőtt férfi. Ismer itt minden követ. De elnémitotta fájdalmát. Nem akart lenni semmi egyéb, mint szem és íróvessző!*”

„Nem művészet és nem érzés,” „csak szem és íróvessző,” ezek a német-zsidó író, az „egész földkerekség polgára” jellemének alapvonásai. Ez az emberfajta könnyen tudja elnémitani fájdalmát, még akkor is, ha annak a tűzvésznek és mészárlásnak helyein kell átvonulnia, amely saját népét sujtotta. Fájdalomérzése, úgy látszik, nem túlságo-

san nagy. „Csak szem és íróvessző“ ő — vagy egyszerűbben, korunk nyelvén: *ujságíró, riporter*. Az ihletett költő és művész azonban több, mint szem és íróvessző. Érthető, hogy ugyanazzal az ujságírói könnyedséggel és magakelletéssel, amellyel Feuchtwanger a „Siker“ című könyvét írta meg, készült el regénye a Zsidó háborúról, Jeruzsálem pusztulásáról, Izrael szabadságának hanyatlásáról. A „csupán íróvessző“ mindenről tud írni ugyanazzal az állásfoglalással, sőt ugyanabban a hangnemben. Feuchtwanger — és ezen nincs mit csodálkozni — nem látta tehát a sors ujját abban, hogy röviddel e regényének megjelenése után történtek azok a mindnyájunk számára közismert események Németországban. Az „íróvessző“ folytatja megszokott útját. A földkerekség polgárának „hűvös tárgyilagosságát“ nem érte semmiféle különösebb bántódás... Ez a lényegük, ilyen ez az emberfajta.

Valójában tehát nincs is alapvető különbség *Felix Salten* (azaz Baruch Salzman) és *Ernst Toller* között. Az, ami kettőjüket kívülről elválasztja, belülről összekapcsolja őket. Az előbbi a német és osztrák küldöttséggel együtt hagyta el a Pen-klub ülését, mert azon Németország becsületét megsértették, az utóbbi pedig ugyanezen az ülésen éles szavakkal kelt ki a Németországban folyó szellemi elnyomás ellen és elpanaszolta mindazoknak a sorsát, „akiknek száműzetésben, munkahelyüktől és alkotásaiktól távol kell élniük, megfosztva annak a lehetőségétől, hogy Németországot és az emberiséget szolgálhassák“. Salten megelégedett azzal, hogy csak Németországot szolgálja, felkelt tehát és eltávozott, Toller azonban, aki egyszerre akarja szolgálni Németországot és az emberiséget, ott maradt és elkeseredetten tiltakozott az ellen, hogy megakadályozzák e szolgálatban. Nem, szolgálattelkek nem tudnak alkotni semmi újat.

De még *Jakob Wassermann* is, a legkiválóbb, legmélyebb és legkomolyabb német zsidó író, ő, aki sohasem próbálta és nem is tudta megtagadni zsidó sorsát, zsidó tragédiáját, még ő is, a legnagyobb és a legjobb közülük, mikor arra kérték a tiszteletére rendezett Pen-banketten Prágában, a német események után, hogy beszéljen zsidó énjéről, kibújt e feladat alól és körülbelül a következőket mondotta: „*Ne bántsatok! Egész életemen keresztül zsidóságom miatt szenvedek és legalább most, közöttetek, szeretném, ha megpihenhetnék e fájdalomamtól.*“ Igaz, sok szenvedését, a lélek rezdülését hallhatjuk e szavakban. Végére is Wassermann nem Kisch, nem Tucholsky, nem is Holitscher avagy Ludwig. De mégis... Pihenni? Hogyan? A sors nem enged pihenést. Vajjon külső kibúvásokkal el lehet-e nyerni az igazi nyugalmat? Szabad-e Wassermannnak, a „*Juden von Zirndorf*“, a „*Mein Weg als Deutscher und als Jude*“ szerzőjének ilyen zsidó feleletet adnia? A Pen-klub prágai ünnepélyének résztvevőit talán kielégítette ez a válasz, de van valaki más, felsőbbrendű, többetkövetelő, akinek számára nem elég az ilyen felelet.

És hogyan válaszolt egy másik, ugyancsak kiemelkedő művész — *Franz Werfel*, a költő? Egy kis nép tragikus sorsát írta meg, — az örmény nép tragédiáját.

A gonosztevő gyűlölet és a romboló rosszakarat járványának kitörése alapjaiban rendítette meg a német zsidóságot, amely hosszú nemzedékeken keresztül elvakultan és gondtalanul vetette magát az asszimiláció karjai közé. Ez a megrendülés rövid idő alatt megváltoztatta az ottani zsidóság gondolat- és érzésvilágát. Tömegestül léptek a megtérés útjára, újból jelentkeztek a zsidó hitközségeknél és a kitértek is visszaléptek a zsidó vallásközösségbe. Az ilyen külső szimbolumok, megtérések — mondhatná valaki —

nem érnek sokat. De nem így van. Felbecsülhetetlen az értékük, mert *természetesek*, mert eleven, fájdalmat átérző ösztönből fakadnak. Nagyjelentőségű tüntetés, szól mindazoknak, akik becsületünket porig alázzák. Az eredetüket hajdan megtagadó zsidó tömegek visszatérése, még e külső jelekhez is, hatalmas lelki forradalomra mutat.

De nem hallottuk, hogy a német zsidó írók és ujságírók között (pedig sokan léptek ki a zsidó hitközségekből, nagyrészüket kitért vagy félig kitért) akadt volna ilyen megtérő. Sokan úgy vélik talán, ez nem ejt semmi csorbát „világpolgárságukon“. Lehet. De azok számára, akik e „szem és több semmi“ urak lelkivilágát vizsgálják, e tény világot vet nem csak zsidóságuk, hanem „világpolgárságuk“ lényegére is.

*

Mint azok a pénz- és üzletemberek, akik, ha valahol valami bajt megsejtenek, pénzüket és üzleteiket rögtön átviszik máshová, úgy szállították át ezek a tollforgató emberek íróasztalaikat Svájcba, Cseh-Szlovákiába, Hollandiába, Franciaországba stb. és ugyanabban a hangnemben és stílusban irkálnak tovább. Ritka ügyességgel, amely arra vall, hogy lelküket nem zavarta meg semmi és hogy egyáltalában nem érzik új utak keresésének szükségességét, vitték át máshová tárca-irodalmiságukat és azt az üres fecsegést, amit ők radikalizmusnak neveznek. *Politikai* harcot vívnak Hitlerrel. És még árnyéka sem merül fel bennük a gondolatnak: térjünk vissza önmagunkhoz! Ugyanolyan dolgozat, ugyanolyan cikkeket írnak, mint azelőtt, a *Weltbühn*-be, *Tagebuch*-ba és más hasonló folyóiratokba. Új hang nem rezdül át e felületen és lélektelen írásokon. Süket fülük nem hallott semmi égi szót e viharban. Keserű szégyenérzés fogja el az embert, ha ezeket a, főképpen zsidó, emigrációs sajtótermékeket lapozza és arra gondol: Uram Istenem! Ilyen áporodottízü kutakból csillapította szomját sok-sok éven keresztül a zsidó ifjúság és a zsidó intelligencia. De nemcsak Németországban, hanem majdnem mindenütt a világon, még Erec-Izraelben is!

*

Aki néha-néha kezébe vette e zsurnaliszta íróknak időszakos írásait, amikor még virágzásuk legszebb napjait éltek, tudja jól, mennyire szerettek *Heinére* hivatkozni. Benne látták a rájuk jellemző ironia, éles és csípős gúny szellemi atyját. A halott Heine persze nem vitatkozhat neve meghamisítói és megszentelteltetői ellen, azok ellen, akik azzal kérkednek, hogy igazi örökösei. Ami az éles, cinizmussal kevert, l'art pour l'art gúnyt illeti, ebben a tekintetben kétségtelenül örökölték tőle valamit (már amilyen módon az ilyen emberek „örökölni“ szoktak). De mi származott át rájuk abból a mély zsidó lelkiségből, amit Heine magában hordozott? Mit örökölték zsidófájdalmából, amelyben Rabbi Jehuda Halévi panaszai támadtak új életre. Ne, ne bántsák őt. Nem társuk ő, a szenvedő, a fájdalmak bölcs tudója, az öröknyugtalan költő, aki így énekelt:

*Bábel vizeinél ültünk,
Mi és sírtunk, hárfáinkat
A füzekre akasztottuk, —
Ismered a régi dalt még?*

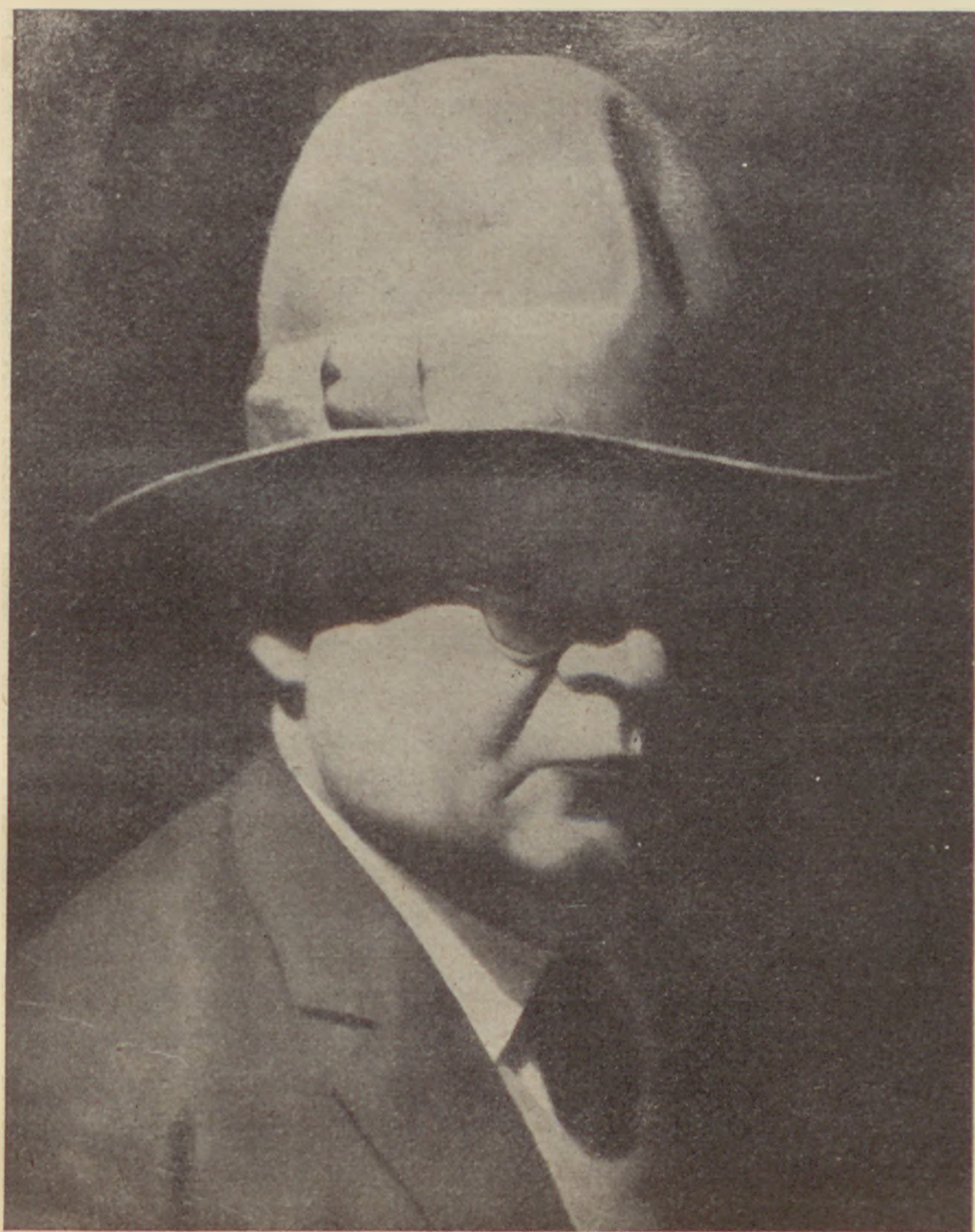
*Ismered az ó-éneket?
Elején oly elégikus,
S forr és sísterg, mint egy katlan,
Mely a tűzhely lángján izzik.*

*Réges-rég, évezrek óta
Forr én bennem. Sötét sajtág!*

*És az idő sebem nyalja,
Mint a kutya Jób fekélyét.*

*Köszönöm, eb, a nyáladat.
Amde az csak enyhít, hűsít, —
Gyógyítani csak halál tud,
S jaj nekem, én halhatatlan...*

Még a német forradalom kitörése előtt, amikor azonban az antiszemitizmus mérgekkel terhes ködei, mint a közeli vész hirdetői, már szétterjedtek a levegőben, a „Die literarische Welt“, irodalmi hetilap közölte *Herbert Eulenberg*nek, a közismert német írónak „imaginárius intervjút“, többek között egy képzelt beszélgetést Shylockkal. Az író megkérdezi Shylockot: „Ön, Shylock, aki félig-meddig keresztény unokáknak lett nagyapja, el tud-e képzelni harmonikus egybeolvadást keresztények és zsidók között?“ És Eulenberg a következő feletet adja Shylock szájába: „Látta az én unokáimat? — Én le tudnék mondani róluk...“ Ilyen kijelentést, vagy valami ehhez hasonlót, soha nem tett a német-zsidó íróknak ez a típusa. Ki tudja, talán nem zsidó, német ember lesz a megalkotója a fájdalmak ama époszának is, amely a népétől elszakadt zsidó tragikus sorsát fogja megénekelni, azét, akit erőszakkal szakítottak ki abból a közösségből, amelyben, azt hitte, már gyökeret vert. Annyi biztos, hogy nem a Ludwigok, Tucolskyk, Holitscherek — sőt még a Zweigek sem — fogják megírni, mert lelki erejük, szellemi képességük nem ér föl a feladat nagyságával. Ők majd továbbra is „szolgálják Németországot“, vagy ú. n. kozmopolitizmusuk pocsolyájában (mily szegényessé és üressé vált náluk e prófétai fogalom) verik föl a huborékokat, hangoztatják továbbra is kopott frázisaikat a „világpolgárságról“, mikor pedig szellemük elmosódott tükrében nem verődik vissza sem népnek, sem világnak még halvány fénye sem.

Arthur Segal (Berlin): Önarckép

Arthur Segal (Berlin): Próféta

FELEKI SÁNDOR: TÓTH ISTVAN

A cikk a professzor halála előtt íródott az „Emlékek“ sorozatában.

A budapesti tudományegyetem nagy hírű nőgyógyász professzoráról nem óhajtok itt életrajzot írni. Áldásos orvosi munkásságát, tudományos irodalmi működését nem csak hazánkban, hanem az egész orvosi világban ismerik és tisztelik. Én most Tóth Istvánról, az emberről kívánok röviden megemlékezni. Nemesebb lelkű férfit elképzelni sem lehet. Egész életét, szívének minden dobbanását a szegényeknek és tőle orvosi segílyt kérőknek szentelte. Ha nem is írt verseket, istenadta költő, mert agyának minden gondolata, szívének minden dobbanása a magas régiókba lendülő gyönyörű és magasztos, ideális eszményeké. Nem ismer különbséget ember és ember közt és harmonikus, nemes életében csak a tisztát, szépet és igazat kereste és keresi.

Tíz év előtt így szólt hozzám: „Nézze kolléga úr, én itt hordom mindig tárcámban az ön egyik szép versét, melyet boldogult édesanyjáról írt és elteszem mindig az ön költeményeit, melyek róla szólnak, mert azok engemet mélyen meghatnak. Én is így szerettem az én jó anyámat, aki szegény, egyszerű asszony volt és falun élt. Minden szombat este eltűntem Budapestről és felkerestem édesanyámat. Milyen boldog voltam, mikor abban a dohos kis szobában. ósdi ágyában lepihenhettem s milyen szép volt a vasárnapom, melyet ott vele együtt tölthettem. Minden évben felhoztam őt Pestre s vacsorára meghívtam barátaimat. Szegény anyámat persze oda ültettem az asztalfőre s mily nagy volt az én gyönyörűségem, mikor a híres professzorok. méltóságos és kegyelmes urak sorban kezet csókoltak az én egyszerű, szerény és szegény édesanyámnak!“

Mélységes meghatódottsággal hallgattam ez igaz és nagy embernek meleg, gyönyörű szavait.

Amikor egyik dolgozatát elküldi nekem, azt így dedikálja: „Feleki Sándornak, a jó „fiúnak“. — Tudom, hogy az ő nagy szerénysége tiltakoznék ellene, de mégis itt közlöm egyik megható, szép levelét, mely ráveti tiszta fényét

az ő lelki világára: „1925. XI. 6. Igen tisztelt, kedves Barátom! Miután az „Orvosi Évkönyv“ azt állítja, hogy a te diplomád 1890-ben kelt, az enyém pedig 1888-ban, tehát én vagyok az öregebb, élek korom jogával s ezért merlek ilyen baráti hangon megszólítani s így megköszönni a tegnap vett nagyon kedves küldeményedet, 2 kötet versedet. Nagy örömet szerezteél vele! Még az ágyban is ez volt utolsó olvasmányom s gyönyörködtem nem csak pompás verseidben, hanem lelked szépségében is. Lásd, én is így tiszteltem szüleimet, ha nem is tudtam annak ilyen gyönyörű külső jelét adni. Az én 87 éves édesanyámnak, aki 60 évig volt özvegy, öregségét az én pályám aranyozta be. Megérte, hogy én, a legkisebb gyermeke is, professzor lettem és hány és hány egyszerű asszony és nagy dáma csókolta meg kezét, mert én operáltam meg őket. 12 éve pihen már az anyaföld ölén. — Ha megkapom a Tauffer professzornak elmondott „üdvözlésemet“, egy másikkal együtt megküldöm neked, nagyon szerény és csekély viszonzásául pompás ajándéknak. Addig is áldjon az Isten! Szeretettel üdvözlő tisztelő barátod *Tóth*.

Néhány év előtt az Országos Orvosszövetség közgyűlése után ünnepi vacsora volt, ünnepi szónoka pedig *Tóth István*. Sok száz orvos gyűlt össze az ország minden részéből. A professzor a következőket mondotta felköszöntőjében: „Most, mikor ádáz harc folyik az orvosok között, kinek jusson nagyobb karéj kenyér, amikor a mindennapi élet küzdelme kiöl az emberekből minden idealizmust, kartársaim elé két kiváló orvos emlékét idézem, akiknek élete, munkássága példaként álljon minden kolléga előtt, aki tiszteletben tartja az orvos szent hivatását. Az egyik orvos báró *Korányi Frigyes* volt, a nagy tudós, aki egész életét a tudománynak és betegeinek szentelte és nem ismerte a gyűlölködés és széthúzás gondolatát sem. A másik egy vidéki orvos, *Feleki Miksa* dr. volt, a mi kollégánknak, *Feleki Sándornak*, a jeles poétának atyja, akit ő „Az öreg doktor“ című versében oly meghatóan megénekelt. Ez az orvos egy hosszú életet töltött el fárasztó, nagy munkában s nem élt másért, csak azért, hogy betegeit meggyógyítsa. Szegényen halt meg, de kíséri emlékét most is betegeinek könnye és áldó szava. Ennek a két nagy orvosnak emlékére írtem poharamat, azzal, hogy kövessük mindig az ő nemes, áldásos példájukat!“ — Így állított emléket a nagy tudós a lovasberényi öreg zsidó orvosnak.

BARÁT ENDRE: ZSIDÓLÁNY

Zsidólány, büszke és szelíd...

*Az arca hó, a haja ében,
a hangja bársony, altató
és Kelet titka ég szemében...*

*Ha szenvedést lát ez a szem:
beharmatozzák tiszta könnyek...
Mint pálmafa, a termete
oly sudár és oly lenge, könnyed...*

*Zsidólány... Népem szép leánya,
szomorú, különös virágszál:
orchidea, mi nem nyílik
csak a sejtelmes holdvilágnál...*

*Év-ezrek sebe most is éget...
A bánatot, keserűséget
viseli még lelkébe', mindet...*

*Két keze dolgos, engedelmes
és egyképpen tud varrni selymes
bál-ruhát s len halottas inget...*

DR LÖVI JÓZSEF: A BÉCSI KONGRESSZUS

A Mult és Jövő, mint pártok fölött álló orgánus kell, hogy számot adjon olvasóinak a bécsi kongresszusról is, melynek eredményeit csak a jövő lesz hivatva megállapítani.

Az első bázeli kongresszus után Herzl azt írta naplójába: „Most megalapítottam a zsidó államot, mert az államnak a lényege a nép államalkotó akarata“. Nem tagadható, hogy ez az akarat az, amely a régi cionista szervezetben legalább is meggyengült és ezért volt a bécsi kongresszus már magában véve nagy és fontos eseménye a zsidó népnek.

Jellemző, hogy ott volt a régi Herzl-gárda veteránja, *de Haas*, aki a kongresszust, mint korelnök megnyitotta és fölidézte Herzl. Nordau, Wolfsohn és Schapira szellemét.

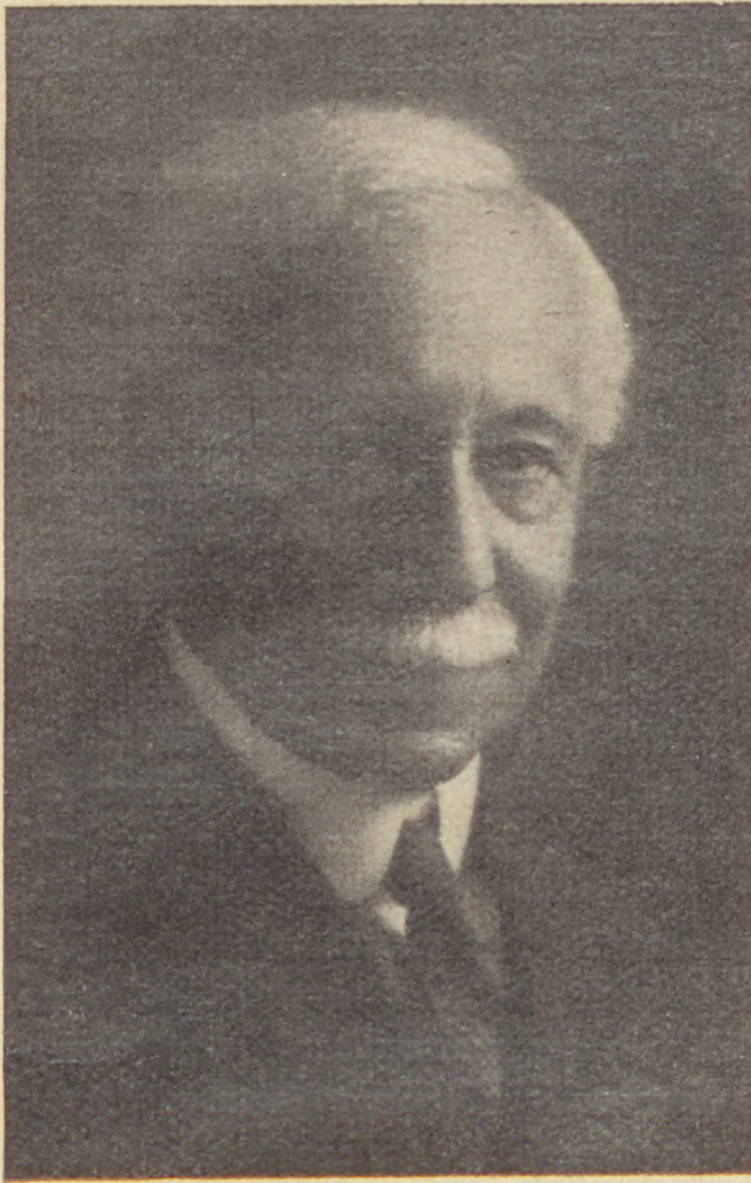
A bécsi kongresszus külsőségeiben és szellemében egyaránt az első bázeli kongresszus párja volt és annak a szemszögéből lehet csupán helyesen megítélni. Herzl előtt is volt praktikus Palestina-munka és volt zsidó kultúr-munka, ami Herzlnél új volt és ami igazán nagy volt nála, az a politikai koncepció volt. Ennek a szolgálatába állította be egész életét és az egész cionista szervezetet; megalkotta ugyan a zsidótelepítő-bankot és a zsidó nemzeti alapot, de azt akarta, hogy a telepítő munkát megelőzzék a politikai előfeltételek megszerzése. Már az ő életében megvolt az ellentét az úgynevezett „praktikusok“ és „politikuskok“ között, amely halála után a praktikusok teljes győzelmével végződött. Éppen 10 év előtt mondotta Jabotinsky, hogy igaz ugyan, hogy a politika csak egy századrészét kell, hogy képezze a cionista munkának, de ez a századrész a nélkülözhetetlen előfeltétele minden további munkának. Akkor felejtette ki azt is, hogy zsidó *önvédelemre* szükség van; minél több a zsidó-telep, annál több támadófelületet nyújt, annál erősebbnek kell lenni az önvédelemnek. A hat év előtti események véresen igazolták ezt.

A bécsi kongresszus egyik eseménye volt a Herzl-gárda fölvonulása és a Herzl-szellem föléledése. Ezt mutatta Jabotinsky hatalmas beszéde, aki a cionista munka első szakaszául a *zsidó többség* megszerzését kívánta, második szakaszául a *zsidó állam* megalakítását a Jordán mindkét partján, harmadik szakaszául pedig a diaspora teljes likvidálását. Ez volt Herzl és Nordau eredeti programja is. A másik nagy esemény volt annak a kimondása, hogy a zsidó államnak a *Tóra szellemében* kell épülnie. Egyben kimondották azt, hogy *osztályharc* nem ütheti fel fejét Palesztinában.

Az új cionista szervezetet igen melegen üdvözlötte a jugoszláv szkupcsina elnöke és a szokol, továbbá a cseh-szlovák követ, az osztrák kormány, de ott volt a lengyel és bolgár állam képviselője is.

Döntő hatása volt az U. C. O.-nak a luzerni kongresszusra. Két év előtt a prágai kongresszuson azt sem engedték meg a vallásos cionistáknak, hogy kívánságaikat előterjesszék, most pedig mindent megígértek nekik. Férfiasabban viselkedtek Német- és Angolországgal szemben is. De ennél a pontnál rá kell mutatni egy lényeges különbségre: Az angol kormány levelet küldött Luzernbe, melyben igéri, hogy betartja a Balfour-deklarációt és pedig mindkét részében. Abban is, amit a zsidóknak, abban is, amit az araboknak ígér. Ezt Luzernben nagy lelkesedéssel vették tudomásul. A bécsi kongresszus viszont egyhangulag kimondta, hogy az angol kormány levele arcucsapása a jognak és a történeti igazságnak, mert a Balfour-deklarációt csak a zsidóknak adták, de az araboknak nem. Van abban szó a nem zsidók *magánjogairól*, mint ahogy van szó a diaspora zsidóinak *magánjogáról*, de politikai jogokról Palesztinában csak a zsidókra vonatkozólag beszél.

SYLVAIN LÉVY 1863-1935

Hirtelen, lopva, szívszélhűdés vitte el, 72 éves korában, aktivitása teljében. A tudományt szolgálta és hivatása teljesítése után este nyolc órakor, zsidó közügyek intézése közben hagyta el az „Alliance Israélite Universelle” elnöke szerényen, csöndben, hangtalanul, ahogy élt, ezt a világot.

Gyászjelentés nélkül is futótűzként terjedt el halálának híre október 30-án este még a Quartier Latin, a Sorbonne környékén. A tudós világ egy nagy,

ismert kutatóját, több tudományos társaság elnökét, a „College de France”, „Ecole des Hautes Etudes” kiváló professzorukat, az „Alliance Israelite Universelle” koronáját és az emigrációban élő zsidó intellektuel, a Párizsba vetődött idegen diák jótévőjét veszítette Sylvain Lévyvel.

Aránylag korán kezdte pályafutását. Alig húszéves korára egyetemet végzett ember. Huszonhároméves korában már az „Ecole des Hautes Etudes” katedráján a keletázsiai nyelvek tanára. 1890-ben, tehát 27 éves korában doktorál két thézissel. Az egyik francia nyelvű: „Le Theatre Indien” (A hindu színház), a másik munkája latin nyelvű: „Quid Graecis Veterum Indorum monumenta tradiderint”. Ezzel meg is erősíti India-kutató pályáját és a francia tradíció örökébe lép. „Bergaigne et l'Indianisme” című munkájával magára vonja a figyelmet és 31 éves korában, 1894-ben már a „College de France” szanszkrit tanára. 1897—98-ban Nepal, India, Japán, Indokinában, Chochinkinában jár tanulmányúton. A buddhizmus szenvedélyes tanulmányozója. Úgy olvasta és beszélt e régi holtnyelveket, akár csak anyanyelvét. Értelmiségének vitalitása mindenre kiterjed. És munkálkodása nemcsak filológiai, de történelmi szempontból is hasznára vált a tudománynak.

Kutatásainak eredményét egymásután közli munkáiban. Még 1905., 1908-ban három hatalmas kötete jelenik meg Nepálról (Annales de Musée Guimet).

1921-ben Rabindranath Tagore meghívására másfél éven keresztül a sântini-kethan-visohabarati egyetemen ad elő és ott e nagy hindu barátjánál tanulja meg a bengáli nyelvet is. 1926. Tokióban a franko-japán Institut-öt alapítja meg, majd Jáva, Bali, Nepálban van ismét, ahol fizikai és szellemi megerőltetése túlhajszolása dacára folytatja kutatásait. Ez idegenek számára féltékenyen elzárt területeken a király és a nép legmesszebbmenő vendégszeretetét élvezte. Nagy elfoglaltságában sem feledkezik meg zsidó voltáról. 1898 óta tagja, 1920 óta pedig elnöke az „Alliance Israelite Universelle”-nek. 1918-ban, anélkül, hogy hivatalosan cionista volna, öt hónapra Palesztinába és Amerikába megy a zsidó ügy tanulmányozására, egy misszió kíséretében. Még ez évben jelenik meg munkája „A zsidó Renaissance Judeában”. A versaillesi konferencián a francia delegációban Palesztina ügyét képviseli.

Izrael Levi, a párizsi Grand Rabbi nagy barátja. Ennek 70-ik születésnapja alkalmából 1926-ban „Les problèmes Indo-Hebraïques” címmel (Revue des Etudes Juives) egy értekezletet ír.

Még magas korban is, amikor rendes polgárember hékés nyugalomban vonul vissza, Sylvain Lévy rendületlenül dolgozik. Munkái 1928-ban: „L'Inde et le moral”. 1931-ben: „L'Indochine”. 1932-ben: „Le système de la philosophie bouddhaïque”. 1934-ben: „Aux Indes Sanctuaires” stb.

Nagyobbszabású művei: „Le théâtre indien”; „Boudha charita”; „Doctrines du sacrifice dans les Brahmanas”; „Le Nepal”; „Le Hôbôgirin”; Dictionnaire du Bouddhisme d'après les sources chinoises et japonaises”; „L'Inde et le monde” és fordítása a Mahájána-Sutra-lamkarának. Ez nagyvonalúságában munkálkodása, tudományos autoritásának képe. Moralitásában, minden kicsinyesség és hiúság fölött álló lelki nagyságban sugárzó Ember volt. A franciák büszkén sorozzák nagy embereik közé e kiváló zsidót.

Lelki finomságában előrehaladt kora és tudományos elfoglaltsága dacára is rezonnál a politikai eseményekre. Szerencsétlenségbe jutott német zsidóság sorsa megrendíti. Még 1933-ban az üldözött zsidó tudósok védelmére kezdeményezésére megalakul a Zsidó Tudósok Segélyegylete. Lankadatlan buzgalommal juttatja tanszékekhez külföldi egyetemeken a németországi menekült tudósokat.

Világhírű autoritása, korifeusa volt a buddhizmusnak. vezetője ennél fogva többrendbeli tudományos társaságnak. Így elnöke a „Société Asiatique”-nak és legutóbb szeptemberben az orientalisták internacionális kongresszusán választották elnökké.

Mikor szeptemberben felkerestem, átadta a Mult és Jövő jubileumi száma részére Japánban készült finom fényképét meleg szavak kíséretében. A későbbre ígért írást azonban már nem kaphattam meg tőle. A nagy humanista elköltözött erről a feldúlt földről tisztább szférák világába.

ZIMMERMANN CECIL (PÁRIS)

J. L. LANDAU (JOHANNISBURG) SZERETEM...

Patai Józsefnek, a költőnek és alkotónak

*Szeretem a sugárzó kék eget,
Dús kertek díszét, illatos virágot,
Hullám-ringást zúgó kertek felett, —
S legjobban — az örökkévalóságot.*

*Szeretem, ébren, ha jön a kábulat
S varázsjátékát álmokképzetnek,
Elfogni tollal, nyelvvel, árnyakat,
De legjobban a maradandó tettet.*

*Szeretem testvérek, barátok körét,
Ha lángon forr beszéd sistersgő üstje,
Mint tavaszremény, hulltak szerteszét.
Mi megmaradt: csalódás csípő füstje.*

*Ember fia, por és hamu vagyok,
Szeretem hízalgő száj mézét nyelni,
Költő, könyvmoly, — szó után rohanok,
De mindez tűnő árnyék, múltó semmi.*

*Vágyom bő munka áldó sugarát,
Beszántani termő isteni kertet,
Igaz tett csupán hű rokon s barát,
Így gyógyítsz szívet, emelsz égbe lelket.*

DR MUNKÁCSI BERNÁT: EGY IRODALMI HAGYATÉKRÓL

Íme az utóbbi műből a hozzám intézett bevezetősorok fordításban mutatványkép:

„Szeretett fiamnak... A 658-ik év (=1898) Tammuz havában, midőn látogatóban voltál házamban, ahogy ezt tenni szoktad minden évben, mikor nyugalom és munkaszünet áll be mindazok részére, kik a tanházakban foglalkoznak: úgy a tanítóknak, mint a tanítványoknak; mert befejezve a tanulás, bezárva minden kapuja s te is szabad vagy hivatalodtól — én téged elbeszélésekkel szórakoztataltalak gyermek- s ifjúkoromból, meg a jesivákban töltött báchur-éveimről. Te szívesen hallgattad beszélgetésem s arra kértél, hogy írjam le neked életem ama korokra vonatkozó történetét vastollal s írónnal egy könyvbe, amint azokat tudom: mert többnyire még jól bevésve maradtak emlékezetemben. Első pillanatra nem biztattalak azzal, hogy ezt a terhet vállalom; mert úgy mondtam: Mire való nekem ez a nehéz munka s neked mi hasznod belőle?! Hát éppen csak mulattatásodra vesződjem ily testi-lelki fáradalommal?! Hát nincs-e elég könyv, melyeket az írók pusztán azért írnak, hogy az emberek bennük gyönyörködjenek?! Ekkép gondolkozva sokáig vonakodtam kezet vetni e munkára, mely haszon nélkül valónak tetszett. — Utóbb azonban alaposabban fontolva s megvizsgálva e dolgot, úgy találtam, hogy van mégis nagy haszon ez elbeszélésekben; mert okulásul s irányadásul szolgálhatnak. Ha ugyanis ezeket átülteted magyar nyelvre s odaadod olvasni fiaidnak, majd ha ők jót és rosszat megítélni képes ifjakká nőnek, akkor ezek innen megértik gyökereiket s felismerik eredetüket a régi időktől fogva. S elégedettek lesznek s megnyugosznak sorsukban, bárminő lesz is az, akár vesszőként sujtó, akár kegyes. Nem fognak törtetni oly nagy dolgok után, aminőket nem ismertek atyáik s atyáik atyái; hanem haladni fognak utánam, amint ez elbeszélésekben látni fogják. Mindaddig, míg húszéves korom be nem telt, míg férfivá nem lettem, ki a magam keze fáradalmával szereztem kenyerem; nem vezetem őket a holdogság csarnokaiban, kertek és díszligetek ösvényein, rózsaágyak között, melyekben lelket vidító dalt éneklő madarak fészkelnek. Mert úgy gyermekkoromban, atyám házában, mint ifjúságomban a szülői házon kívül, nem kövér és zöldelő mezőkön át haladtak lépteim. Az én útjaim szomorúak és borúsak voltak; bojtorján, bogáncs és szúrós tövis volt kerítésük mindenfelől. S éneklő madarak zengése helyett fiai vadak üvöltése s repülő szaraf-kigyók hangja fog hallatszani: olyan ének, aminő a zord és kietlen pusztaságban hangzik. — Mert szegénység, szorultság s mindenben való szükség volt az én sorsom s emelt kézzel való harc volt ezekkel az én küzdelmem minden nap. Eféle ösvényekre fognak ők jutni, ha velem társalogni indulnak élettörténetem elbeszéléseiben. *Ha példázatra nyílik ajkam s nekik regéket mondok a régi korról, akkor bőven lesz módjuk nekik is, hogy rólam példát vegyenek. Hogy ne lépkedjenek gögös lábbal s ne díszítsék magukat büszkeséggel s fennhéjázással; hanem legyenek szerények s alázatos szívűek. S lelkük legyen hűséges Istenhez, Izrael istenéhez, amint olyanok voltak atyáik s atyáik atyái a legrégebb nemzedékig a hajdankorban.*

Az életrajz zárósorai:

וְאִם אֶפְתָּח בְּמִשְׁלִי פִי, וְאִבִּיעָהּ לָהֶם חַיִּדוּת מִנִּי קֶדֶם,
אִזְּדוּ יָגֵם לָהֶם לִקְחַת מִשְׁלִי מִמֶּנִּי, לְבַל יִדְרְבוּ רֶגֶל גְּאוּהָ,
וְכָל יַעֲדוּ גֵאוּן וְגִבְהָ, כִּי אִם יִהְיוּ עֲנוּיִם וְשִׁפְלֵי רוּחַ, וְנֶאֱמָנָה
אֶת אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל רוֹמֵם, כֹּאֲשֶׁר דִּין אֲבוֹתָם וְאֲבוֹת
אֲבוֹתָם עַד דּוֹר הָרִאשׁוֹן בְּלִפְנֵימִי.

„Minden dolog vége: Én ma 69 éves ember vagyok, nőmmel — Isten éltesse! — 40 éve házas s mindama viszontagság, sorsváltozás és fordulat mellett, melyek ez idő folyamán reám következtek, fölneveltem hét gyermeket. A fiúkat derék férfiakká, kiknek jó nevük van tekintélyes emberek társaságában s négy leányt is, kiket szinte elragadtak tőlem házasságuk idején: menyegzőjük megállapított napján. Mert ők ismertek voltak, mint kedves és munkaszerető leányok, kiknek minden dicsőségük otthonukban volt. Férjeik is tisztelt és becsült emberek, kiknek megvan a módjuk, hogy nejüket és gyermekeiket állásukhoz illően, jólétben eltarthassák. S mindamellett, hogy egész életemen át küzdenem kellett az „élet fájáért“, hogy előteremthessem a mindennapi szükségletet: nem hiányzott házamban semmi, sem élelemben, sem ruházatban, ami az én társadalmi osztályom követelménye volt. S nem volt nekem világéletemben pöröm vagy összeütközésem valamely emberrel adás-vevés dolgában; nem állottam soha bíró előtt, mert nem kívántam soha a törvénykezést: akár a zsidó törvényszékét, akár a hatóságét. S nem távozott sohasem az álom szemeimből attól való aggódásomban, hogy olyasmit cselekedtem, ami törvénybeütköző. Dolgom az emberek ítélete elé kerülhet, mert mindig beértem azzal, amim volt. Nektek, gyermekeim és unokáim, kik könyvemnek ez elbeszéléseit olvassátok, szolgáljanak az én cselekedeteim például. — Befejeztem itt Nagyváradon a 699-ik (=1899.) évben, a szefira 37-ik napján.

Édesatyám 1907 október 6-án (Tisri hó 28-án), 78-ik évében hunyt el. Maga készítette síremlékének feliratát egy egész életét röviden vázoló, bibliai versekből szerkesztett gyászdal-akrostichonban, melynek szövege:

עַל מִצְבַּת קְבִירִי

מִה אֲנִי, וּמִה לִי הַחֲלָד,

יָגוֹן הִיָּה חֲבִלִי מִיְּמֵי יוֹלָד,

רַדַּפְתִּי מִדַּע וּלֹא הִשְׁגַּתִּי,

אַחֲרֵי הָעֶשֶׂר וְלֹא מִצְאָתִי,

בַּחֲרוֹת לֹא הִיתָה לִּי,

רַשְׁשָׁתִּי, עָלֶיהָ שָׁכְבָה עֲנָנָה,

הֵייתִי לֹא־יֵשׁ, בִּפְתִּי לֹא רַעֲנָנָה

מִרַּגְשׁ נֶפֶשׁ וִידוּעַ חֲלִי הֵייתִי,

מִקְבַּעַת הַתְּרַעֲלָה שְׁתִּיתִי רוּחִי

Sírom emlékoszlopára

Mi vagyok én s mi nekem a mulandóság?! (Zsolt. 89, 48)

Bánat volt az én osztályrészem gyermekségtől fogva:

Törekedtem tudományra, de azt el nem értem;

A gazdagság felé, de azt nem találtam meg.

Ifjúság nem volt számomra:

Szegény voltam, ború terült rajta (Jób 3, 5).

Emberré váltam, lombom nem zöldelt (Jób 15, 32):

Elkeseredett lelkű s a betegség meghittje lettem (Ézs. 53, 3).

A bódító ital (szenvedések) kelyhéből ittam s megteltem vele (Ézs. 51, 17, 34, 7).

Aldás a jámbor emlékezte.

DR BLAU LAJOS: ZSIDÓ TUDOMÁNYOS AKADÉMIA JERUZSÁLEMBEN

Egy év előtt több tudós és érdeklődő elhatározta, hogy a zsidó tudomány fejlesztésére egyesületet alapít, amelynek első feladata az erők egyesítése. Nem az összes tudományok tartoznak körébe, hanem kizárólag a zsidó disciplinák. Ezeket tervszerűen kívánja szolgálni, mégpedig *hagyományos szellemben*. Ez a célkitűzés kifejezésre jut már a névben. Az **אגודה למדעי היהדות** ugyanis az új intézmény héber nevének rövidítése, az „Aguda“ pedig hagyományos, a mi nyelvünkön „orthodox“ egyesülés.

Egyébként azonban teljesen modern tudományos terv szerint kíván dolgozni. Helyesen emeli ki, hogy a zsidó tudománynak nincsen egységes, átfogó terve, minden tudós izoláltan dolgozik és magára van hagyatva. Hogy nincsenek anyagi eszközök, régi panasz. A tudomány mindig Hamupipőke volt faj- és valláskülönbség nélkül.

A modern értelemben vett zsidó tudomány kereken százesztendő, bölcsője Berlin, megalapítója Zunz Lipót (1832). A legújabb időkig Németország volt a hazája. Itt alakultak meg az első intézetek, intézmények, egyesületek s egyebek, melyek közül csak a mi századunkban életbehívott tisztán tudományos alakulásokat említem, melyek az utolsó évekig kiváló sikerrel szolgálták eszményi céljaikat. Ezek időrendben: „Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums“, „Soncino Gesellschaft der Freunde des jüdischen Buches“, „Akademie für die Wissenschaft des Judentums“. A német zsidóság katasztrófája folytán az utolsó kettő már megszűnt, az első, a „Gesellschaft“ még tartja a zászlót, de felette nehéz helyzetben van.

Ez a Társulat a „Grundriss der Gesamtwissenschaft des Judentums“ keretében az összes idevágó tudáságak feldolgozását tűzte ki céljául és jórészt meg is valósította. De nem egészen és éppen midőn ezt írom, a Társulat a terv revízióját határozta el. Bizonyára ilyen feladat lebeg a jeruzsálemi Egyesület előtt is, midőn a terv és rendszer hiányának megszüntetését hangoztatja. De azért nemcsak nyelvkülönbség lesz, itt német, ott héber, hanem az orthodoxián felül a szellem is más lesz. A program kiemeli azt, hogy más a szellemi levegő a Szentföldön és más azon kívül. Az új Egyesület egyik szerencsés és nagyhorderejű eszméje az egész világon elszórt kéziratok, ritka nyomtatványok s egyebek másolás és fotografálás útján való összegyűjtése, hogy a kutatás számára minden hozzáférhető legyen. Általában előmozdítani kívánja a zsidó tudomány haladását. De a kezdet is jól indult, a Társaság kiadott egy szépen kiállított, gazdag tartalmú kötetet „Alumma“ név alatt, mely rendszeresen folytatódni fog. Húsz dolgozat van benne, többnyire neves írótól, kik között alapos dolgozatokkal vannak képviselve dr. Lewin, a szerkesztő, dr. Freimann (Maimuni családfája), továbbá néhai Reifmann, Jabez, Kuk főrabbi s mások. A tollon kívül élő szóval is szolgálja az új Egyesület a zsidó tudást, kurzusokat tart érdeklődők számára, elsősorban talmudiskolát végzett növendékeknek.

Az „Akadémia“ konzervativizmusa német jellegű, bár nem oly mértékben „orthodox“, mint pl. a Hildesheimer alapította német iskola, melynek legkiválóbb képviselője Hoffmann Dávid magyar ember volt. A jeruzsálemi egyetem és a vele kapcsolatos irodalmi vállalatok mellett is létjogosultsága van az új tudományos csoportosulásnak mind konzervatív jellege, mind egyéb céljai folytán. Midőn az új alkotást szívből üdvözljük, a legmelegebben ajánljuk a tudomány barátainak pártfogásába. Lépjünk be mi magyarok is tagoknak. Az évi tagdíj három dollár, amelyért a kiadványok járnak. Nemtagoknak öt dollár. A nálam jelentkező tagokat készséggel fogom bejelenteni.

PAP IZSÁK: PATAI EDITH A KÖLTŐ

Pap Izsáknak, a kiváló poétának és esztétának ilyen című nagyobb tanulmánya a napokban kerül ki sajtó alól. Közöljük belőle még e befejező részletet:

A költő is átéli — akár az embryo — fajtájának határtalan multakbéli, minden költői — megrezzenését? Bárhogya is volna, Patai Edithben ez ősrétegeken át záporoz fel az Istennel színesült lélek. Számára az egész mindenség zeng. Istent zengi s az ember, önmaga is egy-egy zenei akkord a nagy világzenében.

Felém zeng a sugárzó angylatábor...

— — — — —
S szikrázva, dalolva égek én (Boldog fáklya.)

A hömpölygő, örök világzenében

Benn zeng-e az én halk életedalom...? (Kérdés.)

A hang, a világhang himnusz legyen,

— — — — —
De ne... ne... ne legyen

Siket ég felé vérző szimfóniája. (Hiszed-e emberfia.)

— — — — —
És minden dalnak végső célja Ő...

(Nem nekik írom.)

Az Isten-keresés a megtalálás bizonyosságával indul, hogy már a tapogatózásban a rádöbbenés újsága vibrál, a „rejtőző Isten“ ez, aki vár, hogy felkeressék. Az erdő fája Ég felé tárja ágait és megújulást áhít. Most van, ahogy van; ahogy megfogható: benne, — célhoz ért.

És minden dalnak végső célja Ő... (Nem nekik írom.)

A végső cél pedig az időkfölötti, multakat és jövőket őrző ősgyökér.

*

Patai Edith zsidó költő, nem azért, mert költészetét zsidó és bibliás motívumok szövik át, nem is azért, mert mélyen foglalkoztatják a mai zsidóság problémái, még azért sem az, mert a gyermek, az élet és halál tényei — zsidó módra — lángzóbb újongást, elijedtebb rémületet váltanak ki belőle, sőt nem azért, mert isten-érzése — pozitív és negatív szemléletében is — gyökeresen zsidó színű; hanem és főleg azért, mert benne az egyetemesen emberi, de a zsidó, gáluti lélekben éberén kihangsúlyozott ágrólszakadtság tragikuma és a maga-, gyökere-keresésének szenvedélye döbbenetes válságokkal vonaglik. Az önakaratos Én magaérvényesítése és a Mindenségbe símulni vágyás ellágyuló odaadása, az elmúlás szédült rémülete és a halálon győzedelmeskedő életszerelem égre bitorlása, az anyaság szent alázatú áldozatossága, és a gyermek tőle elszakadásának féltékeny izgalmaiban azt magának megtartani s benne magát kiélni akaró önössége, a magát elveszített ember, a hontalan zsidó lélek magát népébe, a közösségbe felejtő elmerülése, ez a különvalóságban indult elolvadásba torkoló beteljesülés, a jákobi harc Istennel Istenért; mindez az ellentétek kemény sziklaélein vívódó lélekharc és a kifejlésnek mindig más szintre áttolt víziós érzéklése lesz költészetének egyénien sajátos verete, de egyben a költő vér és sorsteli hovatartozásának is elbélyegző jegye.

S ha nagy költő az, aki az egyén, a vele sorsközösségbeliek és kora legbelső, legkimondhatatlanabb lelki válságainak éles és megrázó — magát felismertető, magát felfedező — hangot tud adni, akkor Patai Edith a legelső sorába érkezett. Nem körmönfont, nem szédít meg rakétázó szavak tűzijátékával, nem virtuóz, de mély és igaz, minket mond és bennünk lélegzik, magunkra döbbsen, jajainkat sirja, világra tárt nagy szemtükör, benne mi tükrözünk, — nagy poéta, a miénk.

HOLDER JÓZSEF: BUKOVINAI NAPOK

KOLOZSVÁRRÓL DORNA-WATRA FELÉ

A Magurán át megyünk. A gyönyörű hegyláncon keresztül az ősfenyvesek regényes koszorúja övezi utunkat. Az ember itt csupa szem lesz. Nem tudja, merre nézzen először. A gépkocsi robog és szeli a szebbnél szebb erdőket. A fenyőfák úgy merednek az ég felé, mint kis zöld tornyok, melyekből misztikus erdei imák szállnak felfelé. Merre néztek? Köröskörül egy zöld tenger az egész mindenség. Illatok, ózondús parfümfellegek szállingóznak, bíborosak, zöldek, rózsaszínűek. A levegő napsugaras, hűvös, kissé párás. A gépkocsi megáll. Körülbelül ezer méter magasan vagyunk. Nyaraló vendégek veszik körül. Tehát nyaralóban vagyunk. Vajjon Dorna-Watra ez? — kérdezem. — Nem. Tihuca ez — hangzik a felelet. Egy alacsony kis emberke hangja. Megismerem. Edelstein, a temesvári hitközség titkára. Régebben héber tanító. Kedves, jó munkatársam a szigeti „Jüdische Zeitung“-nál. 1922-ben volt. Azóta nem láttam és most itt találkozom vele a gyönyörű hegyek között. A gépkocsi indul és a táj mindig szebb és szebb. Serpentinek kígyóznak felfelé és az ember úgy érzi, hogy most már csupa emelkedés lesz minden.

DORNA-WATRA

Már gyermekkoromban csudákat hallottam róla. Évek óta vágyom utána és most végre valóban itt lennék? Bizony ez Dorna-Watra. Hemzseg a sok fürdővendégtől. Mindenféle nyelveket hallok. Románt, magyart, lengyelt, orosz és németet, de elsősorban jiddisül beszélnek. Legtöbbször Besszarábiából jönnek ide, Moldovából, zsidók, akik még nem szakítottak régi anyanyelvükkel. Ügyvédek, orvosok, gyógyszerészek, kereskedők és iparosok, mind jiddisül beszélnek. Ott ülnek a gyönyörű fürdőparkban és olvassák a román, lengyel és amerikai jiddis lapokat. Mellettük mindenféle más nemzetiségű vendégek. Ott sétál el előttünk egy híres rabbi, hosszú kaftánban; valamelyik unokája Rabbi Jiszroel Ruzsinernek, Dr. Niemirower bukaresti híres főrabbiival beszélget, mellettük egy görögkeleti püspök bordóvörös, széles övszalagja lobog.

Gyönyörű nők, fiatal lányok nyári kacaja hullámoz a balzsamot árasztó fenyőágak között. Szól a zene a parkban. Nagyszerű katonai zenekar. Opera-áriák, népdalok, tangók, indulók és liturgikus énekek felváltva. Péntek este az egész program majdnem végig zsidó melódiákból áll. A Zsidó nőt, Kolnidrét, Szulamitot és egyéb zsidó motívumokat ját-

Jidis költők Cernowitzban

Jobbról S. A. Soifer. Középen Holder, Balról J. Panner

szanak. Közben hallok, hogy a szatmári rabbi is Dornán van és ilyenkor, péntek este konkurál a fürdőigazgatóság zenekarával. Már este 10 óra lehet és a szatmári rabbi még mindig a „Lecho-Dodi“-nál tart. Elmegyünk hozzá — azaz csak az utcáról hallgatjuk szombati énekeit, mivel a most templommá avatott szobájába nem férünk be. Rengetegen vannak körülötte. Némelyek azt mondják, hogy ezeket mind ő hozta magával saját költségén — de egy másik verzió szerint ő maga is csak egyik gazdag hívének a vendége. Halkan dudolja az imádságot. Imitt-amott egy-egy hangosabb mondatot lehet hallani, de általában monoton, szaggatott az egész. Viszont a hívei óriási munkát végeznek. Lelkesednek, táncolnak ima közben, tapsolnak és repülnek... a szférákba.

A hátam mögött megszólal valaki:

Itt van egyik munkatársa a kisenevi „Unser Zeit“-nak, jó lenne elhívni ide, nagyszerű riport volna részére.

Érdekel az ügy és megkérdezem tőle: Ki az az „Unser Zeit“ munkatársa? Hogy hívják? Goldenberg — feleli. Csak nem Mordecháj Goldenberg? Dehogyan nem! Ő az! Azonnal oda hozzá. Ez már valamivel több, mint az „Unser Zeit“ munkatársa. Mordechai Goldenberg, az ismertnevű besszarábiai héber és jiddis költő! Gyerünk!

Valóban ott ül Goldenberg egy padon. Hozzálépek és mire hallja nevemet, felugrik, megölel és én úgy érzem, hogy ebben a pillanatban örök barátságot kötöttünk: Drága, szelíde tekintetű barátom, költőtestvérem, engedd megfognom a messzeségen át hótiszta kezedet és megölelnem színarany lelkedet! Gondolj arra, hogy itt a messzi-messzeségben is van egy meghitt, meleg, baráti tűzhely, ahol kiejtethetem nevedet.

Másnap még egy kellemes meglepetés ért. A parkban sétálva, utánam siet egy fiatalember. „Jakob Groper itt van és önt keresi“ — mondja örömmel. Groper, a bukaresti jiddis költő! Hol, merre van? Majdnem félnapig kerestük egymást. Végre egymásra találtunk. Még sohse láttuk egymást, de amint összeölelkezünk, régi barátok vagyunk. Gyönyörű szál ember. Írásaiban ő is cipeli az ősrégi zsidó „fájdalomtarisznát“, de így szemtől-szembe csupa életöröm és kedélyesség. Betérünk egy kis korcsmába. Természetesen Mordechai Goldenberggel együtt. Egy kis finom bor mellett üldögélünk és úgy érzem, mindhármunk szíve egyszerre megnyílt. Groper fragmentumot olvas fel egy készülő poemából. Goldenberg egy kis verset mond el. Én sem maradok adós egy kis „Zubeisszal“, de, sajnos, egyszer mindennek vége és jön, jön a ziháló, prüsszkölő vonat és elviszi Groper-t, haza Bukarestbe, és ismét ketten vagyunk Goldenberggel — én, a budapesti és ő, a besszarábiai szerelmese a szép jiddis dalnak.

CZERNOWITZ

A vonaton ülök s a szívem dobog. Örömtől. Tudom, ott várnak reám, azok, akiket még sohse láttam és akik sokkal közelebbek hozzám azoknál, akikkel naponta találkozom. Az út hosszadalmas. Csupa nyaraló- és fürdőhelyeken megyünk keresztül és a vonat minduntalan megáll. De tudom, hogy Czernowitzba megyünk és ez megnyugtató. Hisz ez volt tulajdonképpen célom. Ezért mentem a Magurán át, ezért voltam Dornán, ezért volt részem minden eddigi gyönyöreimben. Ezért találkoztam Goldenberggel, Groperrel, a sok besszarábiai és moldovai olvasómmal.

A vonat befut az állomásra. Egy percig meghökkenve kérdelem magamtól: hogy fognak megismerni? Hogy ismerem meg őket? De máris hallok, hogy a nevemet kiáltják. Erre nem is gondoltam. Hogy a czernowitzi pályaudvaron vala-

mikor is pont az én nevemet fogják szólítani. És mégis. Ott várnak reám drága kollégáim, élükön S. A. Soifer, a „Czernowitzer Bleter“ szerkesztője és Jicchok Panner, az esztétikus, a feleségével.

Este elmentünk a jiddis színházba. Szerencsém volt. Lejwik „Smatesz“ (Rongyok) című drámáját adták és a főszerepet Dr. Baratov játszotta. A nagy Baratov a volt cári színház sztárja, aki most itt vendégszerepelt. Talán a legnagyobb színházi élményem volt. Az előadás után Baratov a közönség elé lépett és megmagyarázta, hogy ezt tartja élete egyik legnagyobb szerepének. A harmadik felvonás drámaibb és hatásosabb a Hauptmann Takácsok című darabjának jeleneteinél is. Igaza volt. A közönség tombolt a lelkesedéstől. Megértette a darabot, átélte. Minden egyes hallgatón meglátszott, hogy részt vett benne. Ha ez a jiddis irodalom közönsége — mondtam magamnak —, akkor érdemes volt azt csinálni, amit eddig csináltam.

Czernowitzban még egy jiddis színház van. Operett-színház. Azt is megnéztem. Félttem tőle. Nem szeretem az operettet, de mégis elmentem abba a színházba. Csalódtam, kellemesen csalódtam. Az előadás kifogástalan volt. Smilovics kisasszony, a primadonna finom, bájos volt és természetes, a melódiák kedvesek, melegek. Régi és új zsidó melódiák. Ezt az előadást a világ bármelyik színpadján lehetne végigélni. Pesten óriási sikere volna.

Czernowitz régi kultúrváros. Még a monarchia idejében lett azzá. Bizonyos missziót teljesített a Habsburgok uralma alatt. Mindig a német kultúra dominált ott. Még most is megmaradt a Goethe-utca a régi nevén. Czernowitz lakossága nagyobbik része művelt emberekből állott. A zsidó lakosság is a német irodalom, a német klasszikusok karjain nevelkedett. Talán ez is egyik oka annak, hogy nem szakított a rokon nyelvvel, a jiddissel, amely egyébként anyanyelve volt. A czernowitzi zsidó intellektuellek is mindig jiddisül beszéltek, nem is beszélve az egyszerű polgárokról.

Megállsz a város szívében és körülnézel. Érdekes látvány bontakozik ki szemeid előtt. A város hegyen fekszik és a város szíve a legmagasabb pontja. Onnan el lehet látni minden kis utca felé. Mintha célzatosan így építették volna, hogy a megfigyelő szeme be tudjon hatni minden zugába...

Ez itt a hitközség székhelye — magyarázza Soifer. szinte egy helyen állva a főtér melletti emelkedésen, ez pedig a kultúrház. Amott a zsidó népház. Rengeteg zsidó intézménye van a városnak. Lakosságának nagyobbik része zsidó, tehát nem csoda. Valamikor, sok éven keresztül zsidó polgármestere volt. Zsidó kultur-centrum volt mindig Czernowitz. Ezért tartották itt meg harminc évvel ezelőtt az első jiddis világkongresszust. Itt deklarálták a jiddis nyelvet is zsidó nemzeti nyelvnek. Akkor még a nagy Perec is élt. Salom Alejchem is, Mendele is. Az akkor még egészen fiatal Salom Asch egyik legkeményebb harcosa volt ezen eszmének és Dr. Nathan Birnbaum volt a kongresszus megszervezője. Abraham, Rejzin, Nomberg stb. mind itt volt. És ennek a kongresszusnak köszönhetjük, hogy a jiddis irodalom azóta oly hatalmas tempóban fejlődött és azzá lett ami ma.

Czernowitz zsidó ifjúsága méltó maradt az öregebb generációhoz. Megtartotta azoknak tradícióit a jiddis nyelv és irodalommal kapcsolatosan. Számos író, költő, publicistát termelt ki magából, kik közül már többen hírnévre tettek szert. Ezeknek nevelőatyja ma főleg S. A. Soifer, a „Czernowitzer Bleter“ szerkesztője, felfedezőjük pedig I. Panner, az esztétikus-kritikus. Soifer a higgadt, az éleslátó. a józan, a kitartó és edzett szerkesztő sok éven keresztül útját egyengeti az induló és serdülő tehetségeknek lapjának hasábjain keresztül, míg Panner, a lelkes, jóindulatú, finomízű esztéta nagy szeretettel, teljes szívvel permetezi a napfény után áhító rügyeket.

SADAGORÁBAN — A RUZSINI SIRJÁNÁL

Czernowitz közvetlen közelében van Sadagora, a híres rabbi-dinasztiáról ismert kis városka. Autóbuszjárat alig háromnegyed óra. Egyenesen a temetőbe megyünk. De nehéz megállapítani, hol kezdődik. Az egész kis város olyan, mint egy nagy temető. A háború alatt a kozákok agyonrombolták és azóta sem tért magához. Lelke a rabbi-dinasztia volt. A híres sadagorai udvartartás, a sokezer ember, aki évente felkereste a nagy ruzsini cádikot, később ivadékait, nimbuszt és gazdagságot adott neki. Most, hogy a rabbi-dinasztia elköltözött innen, halott és szegény. Roskadozó házak, elpusztított villák, kertek, kidőlt fák, göröngyös utcák. Sár-fészek.

A temető kapuja előtt rengeteg bús, toprongyos koldus áll. Asszony és férfi. Ott strázsálnak reggeltől estig és lesik a vendéget, akiktől kaphatnak egy-egy lelt. Egy hosszúsakállú, ősz zsidó mutatja, hogy ott van a „Stibl“ (családi kriptá), ahol a ruzsini cádik alussza szent, örök álmát. Sírját egyszerű deszkák takarják. Mellette fiai. Legvégén Reb Ber, a lyevai, aki „kiugrott“ volt, keresztény papokkal barátkozott és állítólag az áttérés szándékával foglalkozott, közben azonban megváltotta a halál. Elhagyatott, ápolatlan a nagy ruzsini sírja, mint amilyen mozgalmas és színes volt nagy, szent élete. Szomorú látvány, a temetőnél is szomorúbb.

Egynéhány régi sírkő kelti fel figyelmünket. Az egyikről mintha egy hatalmas, élő oroszlánfej ugrana elébünk. Mind gyönyörű munka. Művészi vésés, amilyen ma nem igen látható.

Visszatérünk a városkába. Megtekintjük a volt „udvart“. Az egykor királyi pompában tündöklő paloták valóságos romok. Több annál. Mintha minden egyes épület egy hatalmas csontváz volna. Sokezeréves. Az ablakok-ajtók öreg idők által kivájt szemüregek. Ez volt a nagy templomterem — mutatja egy szegény, szomorú asszony, aki meg-

*A Dorna-Watrai hid előtt
Jobbról Holder J. Középen J. Groper.
Balról M. Goldenberg*

húzódik az egyik rom árnyékában, — plafonja arannyal volt behúzza. Amott, ez a kisebbik szoba, a szentély volt. Ott imádkozott a rebbe. Keressük, keressük a régi szépségek nyomait, hátha mégis elbujtak valamelyik sarokban. Hiába.

A hangulat nyomott. Zsidó vagyon sorsa — jegyzi meg valaki.

Betérünk egy kis koreszmába. A régi chassideusok szokása szerint heringet kérünk és lengyel pálinkát. Lecháim Soifer! Lechájim Panner! Valami vidámabbat kérünk. Soifer rögtön egy anekdotával szolgál.

Egy péntek este a ruzsini cádik egyik leánya észrevette, hogy eltűnt legértékesebb gyöngysora. Mivel Sadagorában akkor híres tolvajbanda fejtett ki nagy tevékenységet, a gyanu feléjük irányult. A ruzsini cádik elhívatta magához a banda vezérét és kérte, hogy kerítse elő az ékszert. A tolvajvezér a következőket felelte: Rebbe, ha a tolvaj az én híveim közül való, akkor garantálom, hogy meglesz az ékszer, de ha a rebbe híveihez tartozik, nem vállalom érte felelősséget.

Erre megittunk még egy pohárka lengyelpálinkát és visszamentünk Czernowitzba.

BÜCSÜ

Czernowitz főterén nagy szálloda áll. Hotel Schwarzer Adler a neve. Ez a következő epizódról híres:

Az orosz invázió alatt a kozákok különös szenvedélye — az óra volt. Mindenkinek kihúzták az óráját a zsebéből. Egyszer az egyik kozáktiszt elfogott egy zsidót az utcán és felszólította, hogy adja oda neki az óráját. A zsidó kérte a kozáktisztet, hogy jöjjön vele és elvitte a Hotel „Schwarzer Adler“-hoz. Amikor odaértek, a zsidó a következő propozícióval fordult a kozáktiszthez: Minek magának az én óráim? Vegye el magának a „Schwarzer Adler“-t. A kozáktisztnak (kivételesen lojális ember volt!) is tetszett a tréfa és meghagyta a zsidónak az óráját. Ez az egyetlen óra, ami megmaradt Czernowitzban a háború előtti időkből. És mivel a régi jó békebeli órák sokkal megbízhatóbbak a mai óráknál, az összes czernowitzi órák ezen régi órához alkalmazkodnak és mind pontosak.

Az összes czernowitzi órák pedig azt mutatták, hogy szabadságom ideje lejárt és így kénytelen voltam elbúcsúzni a jiddis színháztól, a zsidó kultúrcentrumtól, a drága, jó barátaimtól, öreg és fiatal írókollégáimtól, köztük a nárcis-lelkű kis Fried-től is és visszatérni a napi robothoz, a kenyérkeresethez, az új háború utáni órákhoz, a zakatoló, rohanó órákhoz...

Frommer Oszkár szentföldi felvételeiből

ÚJ KÖNYVEK

AZ IMIT ÉVKÖNYVE, 1935

SZERKESZTI DR. SZEMERE SAMU

Rendkívül tanulságos, ha ennek az Évkönyvnek olvasását a második résszel kezdjük. A „hivatalos“ társulati közleményekkel, melyek elejétől végig dokumentumai a kornak és egyben tanúságai az I. M. I. T. nagyszerű erőfeszítéseinek ebben a különös történeti korban. Wertheimer Adolf elnöki megnyitója tele panasszal: meddőség és részvétlenség az egész területen, sehonnan sem anyagi támasz, sem bizalomra ösztönzés, Diogenes-lámpával sem lehet mecenásokat találni zsidó szellemi erők fenntartására. És ugyanebben az elnöki megnyitóban szó van írói segélyekről, regénypályázati kiírásról, a Magyar Zsidó Múzeum fejlesztéséről, majd Dr. Szemere Samu jelentésében egész sorozat értékes felolvasásról Budapesten és a vidéken, Bialik és Majmuni-estekről, Vadász Lipót-ünnepről stb. és aztán szerényen meghúzódo, pársoros jelentésben beszámol Mandl Bernát a Magyar Zsidó Oklevéltár II. kötetének okmánygyűjtéséről, melynek eredménye egy közel tizenötezer pengős költséggel sajtó alá rendezett, hatalmas mű, ezt követően pedig Dr. Munkácsi Ernő széleslátókörű jelentése a Magyar Zsidó Múzeumról, beszámoló és katalógus a Dr. Fürst Aladár és Dr. Grünwald Fülöp rendezte kongresszusi kiállításról stb., stb., — nem ad-e méltó elégtételt ez a sokrétű tevékenység a panaszokért és küzdelmekért?

Az I. M. I. T. a mi súlyos viszonyaink közt valóban bámulatos működést fejt ki. Amellett egyre gyarapítja programját, egyre bővíti munkakörét. És csakis a magyar zsidóság érdeklődésén és áldozatkészségén múlik, hogy a vezetőség minden tervét megvalósíthassa.

Az 1935-ös Évkönyv Dr. Szemere Samu kipróbált esztetikai ízlését dicséri. Irodalmi tartalma tanulságos, változatos és nagyrészt helekapszolódik a zsidóság egyetemes eseményeibe. Wertheimer Adolf elnöki megnyitóján kívül Majmuni Mózeszt méltatja, Dr. Guttmann Mihály rektor Majmunit, a kodifikátort jellemzi, Dr. Hevesi Ferenc Majmuni és Aristoteles viszonyát fejtegeti, Dr. Heller Bernát a Góg és Magóg legendakört világítja meg. Dr. Sebestyén Károly a német zsidóság történetét foglalja össze levelekből, Dr. Pollák Miksa Madách és a Biblia viszonyát fejti ki. Vészi József pompás emlékbeszédben, Peterdi Andor lendületes órában áldoz Vadász Lipót emlékének. Dr. Kúnos Ignác érdekes emlékeket ad pályájáról, Dr. Patai József az I. M. I. T.-ben tartott Bialik-tanulmányát közli „a könny és fény költőjéről“. Dr. Fürst Aladár: „A Mult és Jövő jubileumára“ címmel hatalmas tanulmányban történeti összefoglalását adja a folyóirat 25 éves működésének, Náda Pál művészi leírásokat, Várnai Zseni és Barát Endre megható verseket adnak. Dr. Winkler Ernő Venetianer Lajosról emlékezik meg, Mandl Bernát Don József Nászról ír tanulmányt, Dr. Zsoldos Jenő a romantikus zsidó szemléletről a magyar irodalomban. Dr. György Oszkár André Spire és Edmond Fleg írói egyéniségét méltatja, Grünwald Fülöp valóban méltóan vette át Edelstein Bertalan feladatát az 5694. és 5695. év történetének kitűnő összefoglalásában.

DR. MARK WISCHNITZER: DIE JUDEN DER WELT. (Erich Reiss-kiadás. Berlin. 1935. Ára 5.50 RM.) Ez a könyv nemcsak országok szerint rendezett felsorolása a zsidók jelenlegi helyzetének, hanem a zsidó lét biográfiája minden egyes országban. Ez az első komoly tudományos munka, mely teljes áttekintést nyújt a 150 országba szétszórta zsidóság jelenéről, történelméről és lehetőségeiről. Az értékes munka mint az E. Reiss kiadó vállalat „Judentum in Geschichte und Gegenwart“ sorozatának 2. kötete jelent meg.

AZ ÚJ „HAT'KUFA“. (Szerkeszti Jákob Kohen, Stiebel-kiadás, Tel-Aviv, 28-ik könyv, Tisri-Kiszlév 5696.) A „Hat'kufa“ megújulása az év legjelentősebb irodalmi eseményének számít Palesztinában és a galut héberül olvasó köreibben egyaránt. Több évi szünet után jelenik meg újra a „Hat'kufa“, megtartotta régi nevét, régi szerkesztőjét, régi kiadóját, régi külalakját és régi tartalmi beosztását. Csak egy körülmény változott és ez a változás mindennél ékeesebben hirdeti az új Palesztina megmérhetetlen kulturális értékét az egész világ zsidósága számára: a „Hat'kufa“ a galuthból Palesztinába költözött. Palesztinába költözött a szerkesztője és a kiadója és ha fölütjük a régi évfolyamokat, látni fogjuk, hogy Palesztinába költözött munkatársainak nagyrésze is. De mindamellett az új „Hat'kufa“ munkatársai között alig találunk oly nevet, mely már ismerős lenne a régi számok tartalmából, mert, amint ezt a szerkesztő a bevezető sorokban hangsúlyozza, az új „Hat'kufa“ egyik főfeladata lesz teret nyújtani a fiatal tehetségeknek. Évente négyszer egy-egy ötszáz oldalas kötet: ez az új „Hat'kufa“ terjedelme. A tartalma pedig minden komolysága és értékessége mellett eleven és változatos. A versek és elbeszélések, a fordítások, a tanulmányok időszerű kérdésekről és a tudományos dolgozatok, a kritikai cikkek, a jegyzetek, az irodalmi dokumentumok (Bialik levelei David Frischmann-hoz), a könyvismertetések, mind a Szentföldön lüktető irodalmi és kulturális élet pregnáns megnyilatkozásai. És mindezeket a rovatokat, melyekben egyetemi tanárok és egyéb irodalmi és tudományos kapacitások nevei mellett teljesen ismeretlen fiatal nevekkel találkozunk, megelőzi egy speciálisan zsidó írásdarab, egy valóságos új zsidó profécia Jesaiás nyelvén. Ezekiel szellemében és az új idők stílusában. Címe: „Davar laadam“ = Szó az Emberhez. Szerzője: Ariel. (Ezzel a névvel sem találkoztam eddig a héber irodalomban.) Tartalma: A zsidó élet profeciája. Nem a zsidó feltámadásé, hanem a zsidó életé, a test és a lélek együttes földi életének profeciája. Kétségtelen, hogy rövidesen az új „Hat'kufa“ köré fog összpontosulni a régi és új héber írók zöme, akik együttesen az élő héber irodalom legelőkelőbb fórumává fogják avatni az új „Hat'kufát“-t. R. P.

PROF. KLEIN SÁMUEL: A PALESZTINAI JISUV TÖRTÉNETE. Lapzártakor érkezett Prof. Klein Sámuelnek, a jeruzsálemi egyetem nagyhírű tanárának új alapvető műve, amely felöleli a palesztinai zsidó telepítés történetét a Talmud bezárásától kezdve a „Jisuv Erec Jisrael“ mozgalomig. A könyv Telavivban, a „Micpeh“ kiadásában jelent meg. Ismertetését legközelebbi számunkban adjuk.

NAHUM GLATZER: GESPRÄCHE DER WEISEN. (Schoken-kiadó könyvtára. 42. szám. Berlin, 1935.) A bölcsék tanításainak legnagyobb része párbeszéd formájában maradt ránk. Ezekből a beszélgetésekből ad közre néhányat, igen ügyesen kiválogatva N. Glatzer. Ára 1.25 RM.

ADOLF BÖHM: DIE ZIONISTISCHE BEWEGUNG. (Jüdischer Verlag, Berlin, 1935.) (Első kötet: A cionista mozgalom a világháború végéig.) Adolf Böhm művét nálunk is jól ismerik. Már az első kiadás is igen nagy részletességgel írta le a cionista mozgalom történetét. A mostani második kiadás még jelentékeny bővítéssel jelent meg. Maga az első kötet több mint 700 oldal. Böhm könyve ma már nélkülözhetetlen forrása minden cionista kurzusnak, szemináriumnak és általában mindenkinek, aki a cionizmussal nemcsak felületesen, hanem behatóan akar foglalkozni. A szerző, az anyag bővítésétől eltekintve, meghagyta az első kiadás felépítését, a problémák eredeti beállítását és azokhoz való állásfoglalását. Elmaradt az eseményeket 1914—1921-ig tárgyaló függelék, helyett, remélhetőleg nemsokára, meg fog jelenni a munka második kötete, mely a mozgalmat a háború végétől a jelenkorig írja le.

CH. BAR DRÓMA: HANNEGEV. A Délvidék és a Szináj részletes geográfiája, Beér-Sevától a Szuezi-csatornáig és a Vörös-tengerig, nyolcvan fényképpel, vázlattal és profillal. Jeruzsálem, 1935 XVI., 642 oldal. Bar Dróma könyve Palesztina déli részéről és a Szináj félszigetről régóta érezhető hiányt pótol a héber tudományos irodalomban. Míg magának Palesztinának a földrajza, topográfiája, hegy- és vízrajza számos hébernyelvű tudományos műnek képezte már a tárgyát, addig a Délvidék és a Szináj, mely területeknek oly nagy fontossága van, zsidó történelmi szempontból, de az új zsidó település szempontjából is, úgyszólván ismeretlenek a héber olvasó előtt.

Bar Dróma nagy felkészültséggel írta meg könyvét. Kitűnő ismerője az idevágó tudományos irodalomnak, topográfiai, geológiai, archeológiai és történelmi műveknek, melyek nagyrészt német és angol tudományos társaságok kiadásában jelentek meg. Többszöri, hosszantartó utazások folyamán bejárta úgyszólván az egész Negev-et és Szináj-t, úgyhogy személyes tapasztalatai alapján korrigálhatta és egészíthette ki a fentemlített művek adatait. A mű túlnyomórésze fizikai geográfiával foglalkozik, vagyis a vidék ábrázolásával és leírásával, a történelmi és dinamikai geológia szempontjaiból; továbbá a klimatikus viszonyokkal, a hidrográfiával, mely fontosságához mértén beható és részletes tanulmány tárgyává lesz, a faunával és flórával, úgyszintén a vidék néprajzával és a településekkel. Ezeknek a tárgyköröknek három nagy fejezetet szentel a szerző (4—495. o.). A negyedik és egyben utolsó fejezetben történelmi topográfiai kérdésekkel foglalkozik a szerző: a Nádas-tengeren való átkelés-sel, a Szináj-heggyel és a pusztai vándorlás állomásaival. Bar Dróma kutatásai szerint a tenger, amelyen Izráel fiai átkeltek, nem a Szuezi öböl volt, amint azt általánosan tartják, sem az Akaba-öböl, a Szináj-félszigettől keletre, amint néhányan ezt bizonyítani igyekeztek, hanem az úgynevezett Sirboni-tenger, amely Port-Said és El-Arish között terül el és amelyet keskeny földzátóny választ el a Földközi tengertől. A felhőoszlop és a tűzoszlop, amelyek a népnek utat mutattak, nem a felhevült költői fantázia szüleményei, hanem természeti tűnemény, melyet ma is látni Niszan havában Egyiptomban. Kelet felől tűnik fel gyakran egy ilyen oszlopalakú felhő, mely nappal igen sötét és mely éjjel a belőle minden irányba állandóan kitörő villámok által megvilágítva, lángolni látszik. A Sirboni tenger akkor egészben vagy részben száraz volt, amint ez gyakran megtörténik ma is. Izráel fiai átvonultak rajta, az utánok jövő egyiptomiakat azonban elérte a felhőoszlop, melynek leszakadó vize a tenger talaját percek alatt sáros mocsárrá változtatta. Ehhez járul az események csodálatos összetalálkozása folytán (ennek a csodás voltát semmiféle racionalista magyarázat nem vonhatja kétségbe) az „erős keleti szél“, melynek hatásaként a Földközi tenger vize áttört a keskeny zátonyon, mely a Sirboni tengert elválasztja tőle és elárasztotta szökőárszerűen az ott a sárral küzködő egyiptomiakat. Hogy a Földközi tenger hullámai betörnek a Sirboni tengerbe, ez Bar Dróma tanúsága szerint ma is megtörténik évenként kétszer vagy háromszor (569 o.). A Szináj-hegy illetőleg a kinyilatkoztatás hegyének hollétét nem tudja ily bizonyossággal megállapítani a szerző. Csupán a különböző kutatók egymástól nagyban elütő nézeteit regisztrálja, de állást foglalni nem tud egyikök mellett sem. A régi történelmi adatok bizonytalan volta vagy teljes hiánya rendkívül nehézzé, szinte megoldhatatlanná teszik a hegy azonosítását. Bar Dróma műve nemcsak szakemberek számára nagyfontosságú és nélkülözhetetlen kézikönyv, hanem egyúttal laikusok számára is érdekes és tanulságos olvasmány, pompás héber-ségű, eleven stílusú leírása a Negevnék és a Szináj-félszigetnek.

Dr. Rafael Patai (Jeruzsálem)

MÁSODIK ZSIDÓ TÉLI OLIMPIÁSZ MEGHALT A TANÁROK TANÁRA

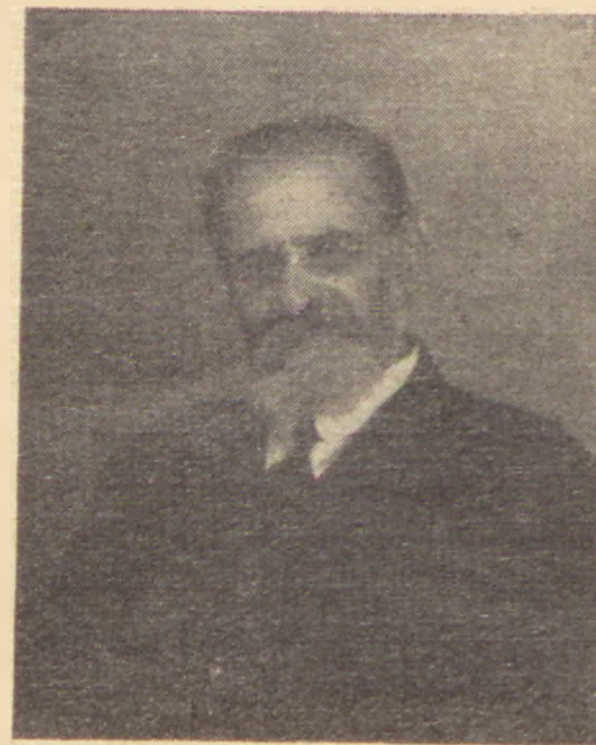
Besztercebánya, Szlovenszkó festői szépségű és egyben legkulturáltabb városa került a sportvilág érdeklődésének központjává, amióta a londoni, Makabi világszövetsége elhatározta, hogy 1936 február 18—24. között ott tartják meg a II-ik zsidó nemzeti játékokat.

Besztercebánya Makabi egylete azonnal hozzáfogott a nagy munkához és elkezdődött a munka. Az előkészítőbizottság nagy körültekintéssel megalakította az egyes bizottságokat. A város, kerület, katonaság a legnagyobb készséggel áll az előkészítőbizottság rendelkezésére. A város ajándékozta az első nagy plakátokat, melyek már a szélrózsa minden irányában élő zsidóknak tudtul viszik, hogy „zsidó ifjak, készüljete a februári nagy összecsapásra, edzettek egymást, gyakoroljatok, hogy elvihessétek Besztercebányáról a Makabi legszebb trofeáit, a készülő gyönyörű díjakat, plaketteket.

Az I. zsidó téli olimpiászt 1934-ben tartották meg Zakopanében (Lengyelországban). Ott akkoriban több mint 10.000 néző sereglett össze. Ez évben Besztercebányán is több ezer látogatót várnak és az aktív sportolók száma valószínűleg meg fogja haladni a 300-at. Azért, hogy mennél több látogatót lehessen elhelyezni, megindultak a tárgyalások Szliács (Szliács) fürdő (Bányától 12 perc) igazgatóságával, hogy február havában megnyissa Palace és Szlovenszkó meg a többi fűthető nagy szállodákat, melyek már kedvezően be is fejeződtek.

A programm teljesen átöleli az összes számokat, melyek az olimpiáson is rendszeresen lebonyolítottak. Az összes eifutószámok, ugrás, azután a műkorcsolyázás, gyorskorcsolyázás, ródliverseny, nemzetközi nagy jég hockey-verseny.

Minden felvilágosítással szolgál: a II. zsidó téli nemzeti játékok előkészítőbizottsága, Banska-Bystrica, Národný Dom.

A csendes Trefort-utca egy szűk, szürke épületében működik két emberöltő óta az az előkelő pedagógiai műhely, melyben a jövő magyar értelmiség szellemi fegyverei kovácsolódnak, a tudományos és erkölcsi egyéniség erejével vértendő fegyverhordozói nevelődnek. A középiskolai tanárok gyakorlóiskolája, az ú. n. mintagimnázium első volt Európában, ma is páratlan jelentőségű hazai tanító elméletünk és gyakorlatunk kiképzésében.

Ebben a nemzetnevelő munkásságban méltó rész jutott a zsidóságnak. Kármán Mórt, a legegységesebb, legtökéletesebb, legnemzetibb Országos Tanterv készítőjét, a „Praeceptor Hungaricæ” dísznévvel ruházta fel a szak- és közvélemény, az ő katedrájának, hagyományainak, szellemének örököse volt Waldapfel János dr. Élt 1866—1935.

A félelmetes memóriával párosult kritikai ész megtestesítője hámulatos sokoldalúsággal uralkodott a középiskola valamennyi disciplináján, melyeknek minden adata, részlete összhangzatosan símult nála egy ideális kultúrpalota kupolája alá. A rendszer gyűpontjaiban pedig, mint kisugárzó erő, az igazság- és a gyermekszeretete fénylett. Szenvedélyesen szerette az igazságot, szenvedélyesen küzdött azért, amit igazságnak megismert és e téren nem ismert tekintélyt, tekintetet. Igaz, hogy férfiasan be is vallotta, ha tévedett, vagy ha a harc hevében személyeket sértett. Nagyobb irodalmi munkákat nem alkotott, de kisebb tanulmányainak tucatjai tanuskodnak szellemének boncoló mélységéről, elméjének összefoglaló magasságáról. Mestere szellemében a zsidóság becsületbeli kötelességének vallotta, hogy saját középiskoláival is résztvegyen a magyar nemzeti közművelődés kialakításában. Ezért a budapesti zsidó gimnázium előkészítésében lelkesen tevékenykedett és főleg hittani tantervének célkitűzései és metódusai körül folytatott kemény harcokat. Egészen eredeti volt az álláspontja a kultus és ritus némely kérdésében, de meggyőződésből és alapos bibliai, vallástörténelmi ismeretekből folyt. Prófétáink példáját utánozta tudatosan, mikor megalkuvást nem tűrő hajthatatlansággal hirdette és követelte a legtisztább erkölcsöt az iskola, az élet egész vonalán, de a Biblia szavaira, példájára hivatkozott akkor is, mikor egy nagyszabású „theoreticum”-a végén, melyben behatóan fejtegette a tanárjelöltek előtt a pedagógus feladatait, Dávid király búcsúszavaival bocsátott el bennünket: „Bánjatok Absolon fiammal szeretettel!” (II. Sám. 18, 5.) Etikái személyiség volt, ki nem szavával, nem is cselekedetével, hanem a belőle kisugárzó kategorikus imperativus tüzevel hatott mindenki-re, ki bűvkörébe került. Mint egyik neves, nem-zsidó tanítványa vallotta: Minden pedagógiai célkitűzésem, minden magán- és közéleti elhatározásom előtt felvettem magamban a kérdést: Mit szólna ehhez Waldapfel professzor? Így lett ez a zsidó-tanár élő lelkek élő lelkiismeretével.

Temetésén, november 7-ikén, a Gyakorló Gimnázium igazgatója, a Magyar Pedagógiai Társaság elnöke, a Középisk. Tanáregyesületi Közlöny szerkesztője, bátran, büszkén tettek hitvallomást arról, mi volt nekik, a magyar közoktatásügynek Waldapfel János. De az egész országban és a határokon túl, a hivatásukat szerető, hivatásuknak élő tanárok százai fogják áldani Mesterük emlékét, ki tanárrá tette, tanárrá nevelte őket.

Dr. Fürst Aladár.

TOLLHEGYRŐL

HARMINCÖT VAGY NEGYVENÖT?

Melyik a veszélyesség határa? Előbb úgy szólt a nürnbergi törvény, hogy zsidó csak negyvenöt éven felüli háztartási alkalmazottat tarthat. Majd a magyarázat kiegészítése szerint: a már zsidó helyen levők maradhatnak, ha már harmincöt évesek. Már most itt a fejtörő: melyik kor a veszélyesség határa, 35 avagy 45? És a másik fogas kérdés: Ha 35, akkor miért nem léphet be egy 44 éves árja leány új zsidó helyre is? De a legsúlyosabb a harmadik kérdés: Miért olyan boldog a német nem-árja háziasszony, hogy „meine ist, Gott sei Dank, schon vierzig“ — ehelyett az „átrétegeződési“ akcióval kapcsolatban zsidó háztartási alkalmazottat vennének és véget vetnének ennek az egész megalázó, korszerűtlen korkutatásnak?

EGY FÉLMILLIÓ OSTROMGÉP.

Vagyis félmillió „Stürmer“-példány ontja állandóan a „diffamálások“ lövegeit a félmillió német zsidó ellen. A „Stürmer“ nem is „stürmol“ egyebet. Ez az egyetlen célpont. Egyben az egyetlen cél, amely szentesíti az eszközt. És hogy mennyire „szentesíti“, bizonyítja az ötszáz ezer példányszám. Alig van még német lap, mely ezt a számot elérte. És itt nem becslésről van szó, hanem pontos számokról. A német sajtótörvény kötelezővé teszi a példányszám feltüntetését. És ez a jelen esetben félmillió és hatszáz ezer között lebeg. Aszerint, hogy valami „különös szenzáció“ is fűszerezi a tartalmát. A „Jüdische Ritualmorde“ már agyoncsépelet dolog. A „Judenkenner“ című lap már felveszi vele a versenyt és címlapján „Jüdische Kinderschächter“ című cikket hoz és illusztrál. Tehát ennél is különbeket kell kitalálni, Goethe, Farkas János olvasóinak nagy öröme. „Aki Izraelt bántja, emelkedik“ — mondja a Talmud. És emelkedik a zsidóságot ostromló lapok példányszáma is.

NAUMANN ÉS TÁRSAI.

„Deutschnational“ zsidóknak nevezték magukat és elég feltűnően tüntettek a „nácik“ iránti rokonszenvükkel. Valahogy úgy hangzott a hitvallomásuk, hogy a mai rezsime német embere is közelebb áll testükhöz-lelkükhöz, mint például egy külföldi zsidó. És ha kikergetik őket, akkor is a Wacht am Rhein és a Horst Wessel-Lied hangjai mellett hagyják el az országot. A „Jüdische Winterhilfe“-ben, amit a kormányrendelet az egész zsidóság számára szabályozott, nem akartak résztvenni. Külön akciót szerettek volna, hogy elkerüljék a „keveredést“ és úgy tüntették volna fel, mintha az ő téli segélyük az általános Winterhilfehez tartozna, amiből pedig a zsidókat kategorikusan kizárták. A túlságos kapaszkodás a szekérre, mely fel nem vesz, végre odavezetett, hogy egy hátravágott ostorcsapással elintézték őket, a szövetségüket feloszlatták, vagyonát lefoglalták, sőt a vezért a német Winterhilfe diszkreditálása miatt letartóztatták. De azért a deutschnational zsidók tovább is énekelni akarják a Horst Wessel-Liedet.

A „MENEKÜLT-BIZOTTSÁG“ ADATOKAT GYÜJT.

Macdonald visszaadta megbízását, mint menekültügyi főbiztos. És most a Népszövetség titkársága gyűjti az adatokat előterjesztés végett. Közben a menekültek menekülnek és szaporítják az adatokat.

BEKÖTÉSI TÁBLÁK és tartalomjegyzék
a Mult és Jövő 1935. évfolyamához
kapható a kiadóhivatalban:
Vilmos császár-út 34. Ára 2:50 P

ZSIDÓ HUMOR

NÉMET ZSIDÓ HUMOR

A németországi események nem ölték ki a zsidókból a humort. Sőt mintha ez hozna némi enyhítést a bajok között. Ime néhány példa:

— Wie fühlen Sie sich? — kérdik egy zsidótól. Mire az mosolyogva felel:

— Danke, *abstammungsgemäss*.

Egy almát árúsító kofától kérdi a náci:

— Német almák ezek?

Mire a kofa hetykén felel:

— Talán *beszélni* akar velük?

A „Naumann-csoport“ olyan zsidókból áll, akik a Nemzeti Szocializmus híveinek vallják magukat. Ezekről mondják, hogy mikor a nácik tüntető menetben táblákat vittek: „Raus mit den Juden!“ — ők is csatlakoztak a tüntetőkhez táblákkal, melyeknek felírása volt: „Raus mit uns!“ Most pedig a „Die Juden sind unser Unglück!“ feliratoknak megfelelő táblákat csináltattak: „Wir sind unser Unglück!“

Egy fiú cédulákat oszt az utcán. Odajön a rendőr: Micsoda ez? Valami Greulpropaganda? Megnézi a cédulákat, üresek mindkét oldalon. Hát minek osztogatja ezt, ha nincs rajta semmi?

— Meine Leute wissen schon! — feleli a fiú huncutul.

Az iskolában a tanító szabad előadást tart a zsidókról, hogy kizsákmányolók stb. A kis Móric, aki külön ül az utolsó padban, de a legjobb tanuló az osztályban, jelentkezik és kérdi: Miért „Ausbeuter“ ő, hiszen ő rendszeren fizeti a tandíjat? Mire a tanító reászól:

— Ja, du zahlst für einen, lernst aber für drei!

Egy gyerek, akinek apja is kereszténynek született, a ghettopadon ül. Megkérdik tőle: Miért ül elkülönítve? Talán megbüntették valamiért?

— Es ist doch wegen Grossmutti! — feleli.

Mikor kijött a rendelet, hogy zsidó nem lehet katona, azt mondotta valaki, hogy az összes zsidók a tengerészethez kerülnek! Miért? — kérdezték:

— Alle Juden kommen zur Marine. Weil sie doch nicht untergehen!

Hogyan vagytok? — kérdezik egy német zsidótól. Bár csak a pokolban volnánk már így! — feleli. — Hogy-hogy? — Bár csak ott is ki volna írva mindenütt, hogy „Juden unerwünscht!“

Egy másik verzió: az adóhivatalba idézett zsidó keres valamit a falakon. Mit néz? Mit keres? — kérdi az adótiszt. „Nézem, — feleli a zsidó — miért nincs itt is tábla: „Juden unerwünscht!“

Miért köszönnék felemelt jobbkézzel? — kérdik. És a felelet: „Weil hier aufgehobene Rechte sind!“

Rothschild sürgönyöz Goebbelsnek: „Megveszem az összes zsidókat, táviratozza árát.“ Mire Goebbels felel: „Árú nem eladó, mert kitűnő propagandaanyag.“

Egy öreg, szakállas, pajeszes zsidó megy a berlini utcán. Egy náci folyton eléje kerül és megbámulja. Végül odaszól neki az öreg zsidó:

— Mit bámul tulajdonképpen? Nem látott még maga soha svájci állampolgárt?

A zsidó üldözöttségéből kóstolót kap a katolikus is. Velősen így szól a náci közmondás: Knoblauch und Weihrauch richten uns zugrunde.

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegytisztító és kélmefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 30-2-37

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

PATAI JÓZSEF ELŐADÁSA BEREKSZÁSZON.

A *Mult és Jövő* jubileumi számában Kiss Arnold érdekes visszaemlékezést közölt Patai Józsefnek 25 évvel ezelőtt tartott beregszászi IMIT-előadásáról. Ezúttal a beregszászi Iskola Egyesület látta vendégül dr. Patait a Masarykházban rendezett nagyszabású kultúrestjén. A beregszászi zsidóság méltó fogadtatásban részesítette vendégét. A vasúti állomás egész környéke tele volt ünneplőkkel. A pályaudvaron felsorakoztak kék-fehér zászlókkal a különböző ifjúsági csapatok, Grosz Béla parancsnok a Hanóár Hacijóni, *Teichmann* Sámuel az N. Z. O. nevében héberül üdvözölte. A kultúrestén dr. Kertész Ede elnök meleg méltató beszéddel köszöntötte Patait, majd *Weingarten* Berta tanítónő héber nyelven üdvözölte. Patai József „Tizedszer a Szentföldön“ címen tartott előadást, melyet legutóbbi németországi útjának tapasztalataival vezette be. Dr. *Neuwelt* Józsefné Patai-verseket szavalt mély átérzéssel, *Slomovics* Lea héber költeményeket, *Chedva* Kohen héber dalokat adott elő nagy sikerrel. Az előadás után bankett volt dr. Patai József tiszteletére, melyen felszólaltak: dr. Kertész Ede, Grosz Béla, dr. Kertész Mórné, dr. Kroo Sándor tartománygyűlési képviselő, dr. Mandel Béla ügyvéd. majd dr. *Moskovits* Benő köszöntötte dr. Kertész Edét, az Iskola Egyesület elnökét. Dr. Patai az üdvözléseket megköszönve rámutatott a zsidó kultúra élethetőség problémáira és kiemelte a héber iskola nagy hivatását. Másnap meglátogatta a beregszászi zsidó intézményeket és elsősorban az új héber elemi, melynek eredményei fölött a legmelegebb elismerését fejezte ki.

VERMES ERNŐ ÜNNEPLÉSE. Az erdélyi zsidóság színe-java pártkülönbség nélkül vett részt Vermes Ernő elnök ünneplésében. A jubiléum el akart ugyan háritani minden ünneplést, de a személye iránt megnyilvánult általános tisztelet s szeretet így is impozáns módon jutott kifejezésre. Dr. Nobel Sándor, dr. Brisker Ezekei, dr. Drechsler Miksa, Nyiri Jenő elnök, Márton Izidor igazgató, dr. Rosenberg Oskár, Reitter Ernő, dr. Löffler Géza. Temesvár alpolgármestere a város és a főpolgármester nevében, Sperling Károly a Bué Brit, dr. Handler Rudolfné a Wizo, Eppler Jakab a Mizrachi nevében üdvözölték. Majd felvonultak az összes ifjúsági csoportok héber, német és magyar köszöntésekkel. Vermes Ernő meghatottan válaszolt és ez alkalomból is hangsúlyozta a héber nyelv nagy fon-

tosságát. Több száz sürgöny érkezett az egész országból és a külföldről és természetesen Palesztinából is.

LOVAG SCHWEITZER EDE ALTÁBORNAGY SÍR-EMLEKÉNEK FELAVATÁSA. A Pesti Izr. Szentegylet lovag Schweitzer Ede altábornagy sírjára síremléket állított, melyet nagy ünnepélyesen felavattak. Az avatási ünnepségen Budapest székesfőváros főpolgármestere Della Donna főjegyzővel, Budapest székesfőváros polgármestere Dr. Szvoboda tanácsjegyzővel, a vegyes dandár főparancsnokság pedig vitéz Kékes őrnagy vezetése alatt tiszti küldöttséggel képviseltette magát. Az avatási ünnep egyházi részét Dr. Hevesi Ferenc főrabbi végezte, siógárdi Zöld Márton a volt bajtársak nevében méltatta lovag Schweitzer katonai erejéit. Feigl H. gyöngyösi főrabbi szülővárosa és hitközsége nevében hódolt emlékének. Az ünnep énekrészét Linetzky Bernát főkantor az operai díszkarral látta el.

A WIZO ÉS KKL folyó hó 21-én, szombaton délután öt órakor a Herzl-teremben (Andrássy-ut 67) chanukai gyermekünnepélyt rendez, amelynek keretében zsidó tárgyú kis színdarabokkal, magánszámokkal számos tehetséges gyerekek szerepel. Ajándék cukorka-szelvény megváltási ára egy pengő.

WIZO NAGYGYŰLÉS SZEGEDEN. A Wizo magyarországi vezetősége igen eredményes gyűlést tartott Szegeden, nagyszámú közönség jelenlétében. A hitközség dísztermében alakult meg a szegedi csoport, ünnepélyes keretek között. Rosenstock Salamonné megleghangú megnyitója után dr. Friedmann Ignácné vázolta a Wizo céljait, utána dr. Biedl Samu hitközségi elnök hangsúlyozta, hogy a Palesztina-munka nem áll ellentétben a hazafisággal. Dr. Roth Dezsőné palesztinai személyes tapasztalatairól számolt be, Kárász Józsefné buzdító felszólalásával ért véget a gyűlés.

UJ TEMPLOM BUDÁN. A budai hitközség méltó keretben ünnepelte látványos új templomának alapkövetését. Dr. Krieshaber Adolf hitközségi elnök, Schwarcz Samu körzeti elnök, dr. Szilárd Bertalan előjáró, dr. Kiss Arnold vezető főrabbi, dr. Benesofszky Imre főrabbi tartottak beszédet. Az Országos Iroda nevében Stern Samu elnök beszélt. Az új templom terveit legközelebb közölni fogjuk.

ARCKÉP-LELEPLEZÉS. A lévai hitközség nagy ünnepséggel leplezte le néhai nagyérdemű főrabbijának, Lieberman Jakabnak arcképét. Ugyanekkor özvegye Tórárt iratott a holdogult emlékére és szép értékes ruhadíszekkel felszerelve a templomnak ajándékozta.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivételben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay ucca 4/B
Telefon 23-8-43

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 34-9-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

A LLOYD TRIESTINO HAJÓI TOVÁBB IS RENDESZEN KÖZLEKEDNEK PALESZTINA FELÉ. Az Olaszország ellen elhatározott gazdasági megtorló rendszabályok életbe léptetése alkalmából némely külföldi lapban olyan téves hírek jelentek meg, mintha zsidó turistáknak és kivándorlóknak olasz kikötőből olasz hajókkal Palesztinába való utazása tekintetében nehézségek merültek volna fel. Ezen hírekkel kapcsolatban felvilágosításért fordultunk a *Lloyd Triestino* budapesti igazgatóságához, ahol ezeket a híreket a leghatározottabban megcáfolták és utaltak dr. Brodetsky professzor londoni egyetemi tanár, a Jewish Agency nagytekinélyű tagjának Párizsban, a napokban a francia sajtó képviselői előtt ez ügyben tett nyilatkozatára, amely a következőképpen hangzott: „Mindenkinek tisztában kell lennie azzal, hogy mi, a Jewish Agency, természetesen ebben az ügyben az angol kormányhoz fordultunk felvilágosításért és azt a határozott választ kaptuk, hogy azok a gazdasági rendszabályok, melyeket a Népszövetség Olaszország ellen november 18-i hatállyal léptetett életbe, egyáltalán nem vonatkoznak a Palesztinába menő vagy kivándorló zsidóknak Olaszországon keresztül való utazására és mint eddig, úgy ezután is a zsidó kivándorlók és turisták akadálytalanul utazhatnak Olaszországon keresztül, olasz hajók igénybevételeivel Palesztinába és természetesen poggyászaikat és bármiféle ingóságukat akár magukkal vihetik, akár külön is az olasz hajókkal szállíthatják.“

DR. SCHÄFFER HERMANN. Alig 51 éves korában megdöbbenő váratlansággal húnyt el Petroseniben a zsidó völgyi zsidóság vezéralakja és az egész erdélyi zsidó társadalom egyik markáns egyénisége: dr. Schäffer Hermann. A petrosenii zsidó hitközség, melynek másfél évtizedig volt elnöke, Petroseni városa, melynek tanácsosa volt és az egész vármegyei társadalom faji, felekezeti különbség nélkül megindító módon adott kifejezést részvétének. Müller A. petrosenii és Ausch A. lupenii főrabbi, majd dr. Moga petrosenii polgármester búcsúztatta Dr. Keppes az ügyvédi karnak részvétét tolmácsolta és dr. Stern a hitközség mély gyászának adott kifejezést. Déván temették, ahol Blum Zsigmond bankigazgatónak — ki az elhunytnak apósa — házában folytak le a szertartások utolsó aktusai. Fischer S. J. dévai főrabbi megrendítő színekkel ecsetelte az elköltözött egyéniségét, utána dr. Tatar az ügyvédi kamara dékánja vázolta dr. Schäffer kiváló jogi tudását. Özvegye és nyolcéves fiacskája gyászolják, Schäffer Lipót a Zsidó Nemzeti Szövetség petrosenii csoportjának elnöke fivérét veszítette el benne.

SÍREMLÉKAVATÁS. Dr. Rakonitz Gyulának, a múlt évben elhunyt kiváló orth. vezető férfiúnak, az orth. iskolaszék egykori elnökének méltó síremléket állítottak. Előző este az elhunyt fia, dr. Rakonitz Dezső, a „Bikur Chólim“ nagyérdemű elnöke szijüm-mel adott kifejezést az igazi vallási kegyeletnek. A tanulást vezető Fischer Izidor Tóraigéi után, óbudai Freudiger Ábrahám hitk. elnök. Schreiber Sámuel alelnök. dr. Stern Salamon és óbudai Freudiger Dávid megemlékeztek az elhunyt nagy érdemeiről, de kiemelték dr. Rakonitz Dezső nemes emberbaráti munkáját is, amelyet a „Bikur Chólim“ körül lankadatlan buzgalommal kifejt. Dr. Rakonitz Dezső meghatottan köszönte meg az ovációt. A síremlék előtt Sussmann Viktor rabbi tartotta az avatási szónoklatot, utána dr. Rakonitz Dezső a család pietását tolmácsolta.

A CSEPELI IZR. HITKÖZSÉG ELNÖKE: Dr. Kux Sándor f. é. november hó 29-én ünnepelte 50. születésnapját, amely alkalommal a hitközség és a nőegylet vezetősége szép ünnepségben részesítette.

OKLEVELES TANÍTÓ korrepetálást vállal. Tanít hébert, németet, polgárit, elemi és hármicvóra előkészít. Cím: Próféta-utca 5., I. 14.

PALESZTINABA ÉS SIRIÁBA

hetenként kétszer legmodernebb gyors-hajókkal **Triestből**, egységes és turistaosztály.

EGYIPTOMBA

hetenként **Triestből** és **Genovából** 3 nap alatt pazar luxushajókkal.

A LEVANTERA, INDIÁBA ÉS A TÁVOLKELETRE

sűrű járatok modern óceánjárókkal.

Prospektusok, felvilágosítás a társaság mindkét **budapesti** irodájában:

Thököly-út 2

Váci-utca 4

IZR. TANÜGYI ÉRTESÍTŐ JUBILEUMA. Hatvan éves lett az Izraelita Tanügyi Értesítő, amely igen nagy eredményekre tekinthet vissza a magyar zsidó pedagógia terén. A tanítók generációit nevelte és bekapcsolta a zsidóság és az egyetemesség problémáiba. A lapot dr. Wilner Ferenc, a zsidó reálgymnázium tanára szerkeszti nagy buzgalommal és hozzáértéssel, Schichtanz Ármán igazgató, ismert pedagógus közreműködésével.

DR. ZAHLER ALADÁR, ismert kassai ügyvéd fia, dr. Zahler György a napokban tette le sikerrel ügyvédi vizsgáját a kassai ügyvédi vizsgáló-bizottság előtt.

Ajándék a Múlt és Jövő előfizetőinek

Chanuka alkalmából a Múlt és Jövő előfizetői rendkívüli kedvezményül kapják

PAP KÁROLY

Megszabadítottál a haláltól

cimű nagy regényét, melyet Móricz Zsigmond korunk egyik legnagyobb művészi alkotásának mondott. A 2 kötetet előfizetőink P. 4.90 bolti ár helyett együtt összesen 1.— pengőért kapják, portó 20 fillér

LENGYEL ALADÁRT a Phönix Biztosító főtisztviselőjét az Intézet igazgatójává nevezték ki. Kiváló közgazdasági férfit került ezzel megérdemelt pozícióba.

A MIKÉFE NAGYSZABÁSÚ CHANUKA ÜNNEPÉLYT RENDEZ a Goldmark teremben. Ez alkalommal bemutatják a Moaz cur színpadi megjelenítését gyönyörű művészi jelenetekben. A szöveget Patai József, zenéjét Kelen Hugó írta. Mozdulat-, ének- és szavalókórusok működnek közre. Jegyek a Mikéfé-nél.

SONNENSCHNEN ZSIGMOND aradi kántor 75 éves korában elhunyt. November hó 3-án a hitközség színe-java kísérte utolsó útjára. Elsőnek dr. Vágvolgyi Lajos főrabbi méltatta az elhunyt érdemeit, majd az elhunyt öccse, Sonnenschein Éliás pancotai ker. főrabbi a család nevében búcsúztatta.

A VIII—IX. KERÜLETI IZRAELITA NŐEGYLET ifjúsági leánycsoportja első előadójestjén Rosenberg Sándorné elnökhelyettes megnyitja után Rosner Miklós elnöki bevezető beszédében összehasonlította a mai zsidónő életét elődei életével és gondolkodásával és kérte a csoport tagjait, hogy munkájában legyenek segítségére. Ezután Sas Irén író felolvasása következett, melyben főképpen a leányokhoz szólt. Az IMIOSZ nevében dr. Róth László beszélt. Székely Lili zongoraművésznő Liszt-darabot adott elő szép sikerrel. Az előadást Kellermann N. énekcsapata, kit Gotschall karmester kísért zongorán és Rosner elnök zárószavai fejezték be.

HÁZASSÁG.

Wollner Béla rabbi, Fülöpszállás, eljegyezte Welcz Margitot Budapestről.

Groszberg Debóra és Müller S. házasságot kötöttek. Goldberger Ilus és Schwartz Nándor e napokban tartották esküvőjüket.

Stein Simon, a Hagymány szerkesztője és Redlinger Laura, a budapesti orth. izr. hitk. tanítónője, jegyesek.

Fényes Mária, Cluj és Allan Lerner, New-York, november 5-én Párizsban házasságot kötöttek. Az egyházi esketést Simon Langer főrabbi végezte.

Rosenbaum Irén (Bratislava) és Lessinger Sándor (Sárvár) Győrben dec. 8-án házasságot kötöttek.

Keleti Nusit eljegyezte Skrek Gyula, a kitűnő híró Skrek Lipót Rt. kóser szalámigyár igazgatója. (Minden külön értesítés helyett.)

Gözl Lipót és neje szül. Amster Gizella leánya, Rózsika Wetzler Endrével házasságot kötött a Kazinczy-utcai orth. templomban.

HALÁLOZÁS

Néhai Löfller Simon volt budapesti aut. orth. izr. hitközségi titkár és anyakönyvvezető özvegye: Löfller Júlia e hó 2-án Kolozsvárott 90 éves korában elhunyt. A lelki jószágáról és nemes cselekedeteiről közismert úriasszony holttestét Budapestre szállították, a régi németvölgyi (Csörsz-utcai) orthodox izr. temetőben temették el. Löfller Henrik, a budapesti és Löfller Vilmos, a kolozsvári orth. izr. hitközség főtitkárai édesanyjukat gyászolják az elhunytban.

KÜLFÖLDÖN VÉGZETT fiatal perfekt német óvónő egésznap, esetleg félnapos elhelyezkedést keres. Cím a kiadóban.

SAJTÓHIBA. Komlós Aladár, a kitűnő költőnek jubileumi számunkban megjelent „Zsidó ünnepek” című versében az utolsó sor elején *ujult* házsorok helyett *ájult* házsorok olvasandó.

A KÖRMÖCBÁNYAI HITKÖZSÉG dr. Lichtenstein Eduardot, a néhai ürményi rabbi fiát és Reich Koppel budapesti főrabbi unokáját egyhangúlag főrabbijává választotta meg.

3 szó csupán

**SIRKŐ
LÖWY-nél
BUDÁN**

II., Fő-utca 79
Telefon 51-5-81

Külön nagy lerakat

ALKALMI VÉTELEK
a legolcsóbb áron II, Zárda-utca **3**
Margit-krt sarok

„DUNDI” gyermek-
írókó fehérneműek
kiváló minőség, kapható

Székely Jenő cégnél
Petőfi Sándor-u. 9. és Váci-u. 7.

PARÓKÁK

a legmodernebb és leg-
divatosabb fazonban

VISÓ MÁRKNE-nél
VII., Király - utca 1

Az ország egyik leg-
régibb szaküzlete

Állandó nagy raktár
minden színben, for-
mában és méretben

SIRKÖVEK

Művészi kivitelű, fedőlapos siremlékek

Legszebb kivitelben, legolcsóbb áron

BOROS ÉS KOHN

Cégtulajdonos: **BOROS JÓZSEF**

Budapest, Károly király-út 17. Tel. 41-4-92

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza

MEGJELENT

Megilas Matiszjóhü

Chanuka története

Héber-magyar szöveggel, iskolai és magánhasználatra

Kapható a héber könyvkereskedésekben. Megrendelhető Welcz M.-nél Bpest, Kertész-utca 27. (Erdélyben Welcz I. Oradea, Bul. Regele Ferdinand 16, Szlovenszkóban: Hoffmann I. rabbi Tornaia) - 75 év óta az e ső népies kiadás. Ara 30 fill. (ill. 10 fill., 1.50 Kc.) bélyegben is. Könyvkereskedőknek árendegedmény

Siremlékek

legolcsóbb
ár o n

Eichbaum Mór

kőfaragó-
mester

V., Rudolf-tér 3

(Margithíd nál)

König sütdéje

ארטה כשר

VII., Dob-utca 33.

Telefon: 35-1-86

Készítményei: sütemény, caces, kalács, kétszersült elismerten a legjobbak. Alkalmi megrendeléseket a legpontosabban házhoz szállítok

Pension Stern Abbazia

Modern, szigoruan rituális ház. Folyó hideg- és melegvíz, kilátás a tengerre. Pensió 25 lírától kezdve. Telefon 684. Kivánatra prospektus

**Fűzöt, gumiharisnyát,
gumi fűzöt
vásároljon bizalommal
a Hungária üzleteiben**

Akácfa-utca 2
Váci-utca 16
Kossuth Lajos-u. 8
Nagymező-utca 16
Üllői-út 40
Alkotás-utca 1/a
Krisztina-tér 3
Ujpest, Árpád-út 67
Kispest, Üllői-út 119

RISTORANTE TAUBER

Abbázia egyetlen szigorú orth. kóser étterme. Szobák minden komforttal, teljes penzióval 25 lírától. Cliring fizetés

TELEFON: 376

REMÉNY

DR. MOLNÁR ERNŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, VII., AJTÓSI DÜRER-SOR 9
FÉLÉVI DÍJ 3 PENGŐ. * MUTATVÁNYSZÁM DÍJ TÁLAN.

KOLLER, MŰSZAKI IRODA CSILLÁRGYÁR

VILLAMOS- ÉS GÁZBERENDEZÉSEK,
FÉMÁRÚGYARTÁS, VILLAMOS MO-
TOROK ÉS VENTILÁTOROK. VÉTEL,
ELADÁS ÉS CSERE. ÁTALAKÍTÁSOK

BUDAPEST, VIII., DOBOZI-U. 15. TELEFON: 31-3-37

Bekötési táblák

és tartalomjegyzék a Mult és Jövő 1935.
évfolyamához kapható a kiadóhivatalban:
Vilmos császár-út 34.

Ára 2.50 pengő

FRÄNKEL orth. kóser gyönyörűen berendezett ÉTTERME

Budapest, VII., Károly király út 3/a. Alkalmi vacsorák,
lakodalmak és bankettek legalkalmasabb helye

POLGÁRI ÁRAK

Ami a szülőket legjobban érdekli

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

F Ü R T H

lakástakarító- és féregirtó vállalat
Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet
Telefon 24-4-55

Lelkiismeretes munka * Prima referenciák

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN
SCHLEIFER
EZÜSTÁRUGYÁR VII., KAZINCZY-UTCA 10
TELEFON: J. 435-28

Olesón és jól vásárolhatunk

KLEIN
ANTAL

UJ

ÁRUHÁZÁBAN

KIRÁLY-UTCA 49.

Csányi u. sarok. Szemben a Nagymező-utcával

DR GERŐ LÁSZLÓ:

PALESZTINA

földje, népe, történelme,
városai, gazdasági élete,
kulturája. Színes térképpel.
Ára 1 pengő 50 fillér

Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.

Szépéségápolás. Szemölcsirtás Quars
Pollák Sarolta kozmetikai intézete
Andrássy ut 32. I.

Cégem specialitásai: (házi kezelésre)

„Miracle” szőrtelenítő-
szer vagy „Miracle” sző-
kitőkenőcs

„Miracle” krém, szappan,
pouder, rouge, a kozme-
tika vívmánya

(Kérjen
prospektust.) Tanítvány kiképzés.

Kendi Antal lakásberendező ipar

Semmelweis utca 7
Külön javító és bőrfestő műhely

F. FÜRTH MARGIT

„KERESZTÚTON”

Ára 2.- pengő. Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában.

ABBÁZIÁBAN

legelsőrendű hotel-penzióban
megrendelt lakás 1 ágyas,
illetve 2 ágyas balkonos szoba

jutányosan átadó

Érdeklődés a Mult és Jövő kiadóhivatalában

Ilyen még nem volt!

DORSCHOWITZ
paplanüzem
BUDAPEST, VIII
PRÁTER-U. 53
Telefon 36-6-43

Műselyem brocat pehely-
paplan 190/130 ... P 43.-
Műselyem brocat prima
vattapaplan ... P 24.-
Dunnából pehelypaplan,
műselyem brocattal át-
alakítom 22 pengőért

SIRKÓ

ALAPITVA: 1865-IK ÉVBEN

Márványdiszmutárgyak, kőfa-
ragó munka gyári előállítás

MAZZI LUIGI

Budapest, VII., Garay-utca 39
Telefon: 31-4-66